ÖMER MUHTAR

dr. ahmed ağırakça

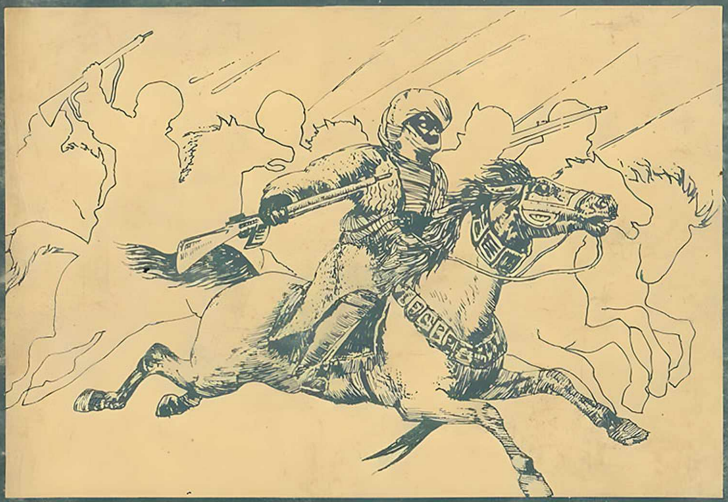

biyografi 19

ZAFER MATBAASI
İstanbul - 1985

ÖMER MUHTAR

Dr. Ahmed Ağırakça

BEYAN YAYINLARI, 56
Küçük Kitaplar, 55

1. Baskı, Şubat/1985

Kapak, Marmara

BEYAN YAYINLARI
Yerebatan Cad. Büyük Azimpalas 40/11
Cağaloğlu/İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Giriş, 7
Birinci Bölüm
Doğumundan Cihad Hareketi Liderliğine Kadar Ömer Muhtar, 13
Emperyalizmin Kuzey Afrika'yı işgali, 27
Cihad'ın başlaması ve Ömer Muhtar'ın liderliği, 45
Cebelü'l-ahdar ve Bingazi cephesinde meydana gelen çatışmalar, 61
İkinci Bölüm
Cihad Hareketi Kumandanı Ömer Muhtar, 83
Ömer Muhtar ve cihadının ekonomik ve sosyal yapısı, 83
Libya cihad hareketinin lideri olarak Ömer Muhtar, 101
Tarihi mektup, 109
Cihaddan safhalar, 125
Muhammed Esed, Ömer Muhtar'ı anlatıyor, 131
Ömer Muhtar'ın esir edilmesi ve idâmı, 143

GİRİŞ

1911 yılı sonbaharında emperyalist bir tavırla Libya topraklarını işgal eden İtalyanlara karşı bir cihad hareketi başlar. Ömer Muhtar ismi, yaklaşık sürekli olarak yirmi yıl süren bu cihad hareketinde önemli bir rol oynayan nadir bir isimdir. İtalyan işgalinin başladığı günden 1923 yılına kadar cihad hareketinin doğu bölgesinde çarpışan mücahidlerin ileri gelenlerinden biri olarak bilinen Ömer Muhtar, senûsi tarikatının kurduğu cephelerin birinde kumandanlık görevini yürütüyordu. Ömer Muhtar'ın çocukluk

yılları hakkında esaslı bir bilgiye sahip olmadığımız gibi, cihad hareketinin genel kumandanlığını üstlendiği 1923 tarihine kadarki hayatı hakkında da pek önemli bir bilgiye sahip değiliz.

Ancak 1923 yılından sonra İtalyan işgaline karşı direnen Libya cihad hareketinin lideri olarak görünür. Genellikle büyük bir coğrafyaya yayılmış olan, Osmanlı tarihlerindeki adıyla Trablusgarb bölgesi ve şimdiki adıyla Libya'nın Yeşildağ'daki mücahidlerin lideri olan Ömer Muhtar, daha sonraları bütün cihad hareketinin lideri olarak genel komutayı eline alır. Yirmi yıllık cihad hareketinde Ömer Muhtar'ın oynadığı rol, Cebelü'l-ahdar (Yeşildağ) ve Libya sınırlarını aşıp bütün İslâm dünyasına ve hatta Avrupa ülkelerine kadar yayılıp önemli akisler yapmıştı.

Libyalı müslümanların kendi topraklarında şerefle ve özgürce bir hayat sürmeleri için Ömer Muhtar'ın ortaya koyduğu cesaret ve kahramanlık onun İslam'a olan bağlılığından ve samimiyetinden kaynaklanıyordu. İşte O'nun bu üstün meziyetlerinden dolayı Yeşildağ ve civarındaki bütün kabileler ve mücahidler O'na bağlanmış ve O'nu yegane kumandan olarak görmüşlerdi.

Ömer Muhtar, üstün zekası, büyük cesaret ve kahramanlığı ile ileri görüşlülüğünden dolayı mücahidlerin onun etrafında toplanmalarıyla cephesini oluşturmak ve bu amansız düşmana karşı koymak imkanını bulmuştu. Böylelikle de O, çağının ve hatta tarihin büyük kumandanları arasında yer almış oldu. Ömer Muhtar 1923 yılından 1931 yılında şehid edilene kadar bu hareketin lideri ve başarıya ulaşmasında yegane söz sahibi idi. O, Libya cihad hareketinin idarî, askerî, malî ve ictimai düzenlemeleri hususunda dünya çapında büyük bir başarıya ulaştıktan sonra şehid olmuştu.

Onun genel kumandanlık yaptığı 1923-1931 yılları da Libya cihad hareketinin en zirvede olduğu şa'şaalı devirdir. Bu da onun liderlik vasıflarının mükemmelliğine delalet eder.

Yirminci asır kurtuluş hareketleri hakkında yazı yazan herkes ister istemez Ömer Muhtar'dan söz etmek zorunda kalır. Çünkü gerçekten onun sürdürdüğü mücadele son derece kısır imkanlarla çok güçlü ve iyi donatılmış, dünyanın en büyük ordularından birine sahip olan bir devlete karşı yapılan bir mücadeleydi. Bu mücadele birbirine

kuvvetçe denk olmayan iki taraf arasında meydana gelmiş ve yirmi yıl boyunca sürüp giden savaşlarda zayıf tarafın başarıları çok daha fazla olmuştu. Bu da Ömer Muhtar gibi bir liderin etrafında biriken mücahidlerin başarısıydı.

Ömer Muhtar hakkında küçümsenmeyecek kadar bir hayli yazı yazılmış, müstakil eserler telif edilmiş, sayısız makaleler kaleme alınmıştır. Fakat Türkiye'de her nedense bu hususta pek fazla bir neşriyat görülmemektedir.

Bu çalışmamızda tamamen İslami bir gözle değerlendireceğimiz Ömer Muhtar'm biyografisi ile Libya cihad hareketini, İslam dünyası topraklarının bir bölgesinin özgürlüğü için verilmiş bir mücadele olarak görüp yerli yerine oturtmamız icab eder.

Bu çalışmamızın ilk bölümünde 1911'de meydana gelen İtalyan işgalinden İdris es-Senûsi'nin cihad alanından çekilip Mısır'a yerleşmesi üzerine 1923 yılında liderliğin tamamen Ömer Muhtar'a geçmesine kadar olan kısmı ele alacağız. 1923 yılında Ömer Muhtar'm yüklendiği cihad hareketinin ilk 12 yılında oynadığı rol ile içinde yetiştiği bölge ve ortamın o günkü sosyal ve politik durumunu değerlendireceğiz.

Gayet tabii olarak kişi, içinde yetiştiği ortamın ve çağın bir ferdi olarak bu ortam ve dönemin sosyal ve politik yapısının etkisinde kalacaktır.

İtalyan emperyalizmine karşı başlatılan ve sonuna kadar sürdürülen cihad hareketinin bu döneminde Ömer Muhtar'ı mücadele alanına çıkaran etkenlerin daha evvelki dönemlerle son derece sıkı sıkıya olan bağları bir hayli çoktur. Zira bu işgal döneminden önceki günler bu elim günlerin habercisi idi. Libya'nın doğusu ve batısı ile güney doğusu tamamen Avrupa'lı emperyalistlerin işgali altına girmiş bulunuyordu. Biz bu dönemde ümmetimizin geçirdiği zor günlerin tarihini ele alacak değiliz. Bu bizi konumuzdan uzaklaştırır. Mısır, Sudan, Tunus ve Cezayir'in emperyalistlerce işgali elim günlerin ve sıkıntılı dönemlerin geçirildiği günlerdi.

Biz burada önemine binaen Ömer Muhtar'ın yetiştiği gençlik yıllarını — bulabildiğimiz bilgiler oranında — ele alacak ve onun ilk tahsili ve içinde yaşadığı ortam, daha sonraki mücadelesini cihad anlayışını ve ideolojik düşüncesini şekillendirmiştir.

Onun bu anlayışı cihad günlerinde geçirdiği büyük sıkıntılara ve zor günlere kar-

şı koyup direnmesine bir hayli yardımcı olmuştur. Aynı şekilde dağlarda hayat sürme ve sıkıntılara katlanma yerine kendisine teklif edilen rahat bir hayatı elinin tersiyle itmiş ve İslamî cihad'ın rahat bir yaşamaya mutlaka tercih edilmesi gerektiğini davranışlarıyla ortaya koymuştu. İşte Ömer Muhtar, her türlü zorluklara rağmen cihad gemisini yöneten inandığı bir dava uğruna ızdıraplara göğüs geren ve İslâmi çizgideki hayat ve amelini şehid olduğu ana kadar sürdüren nadir müslüman liderlerden biri olduğunu göstermiştir. İşte bu güvenilir üstün şahsiyeti okuyucuya sunmak ve yeni nesillerin bunu örnek almalarını sağlamak için de uğraşmak bir görev ve zevktir.

Bu gibi cihad aşkı ile yanıp tutuşan şahsiyetlerin biyografilerini okuyan ve öğrenen insanlar, kendi yararlarına, mutluluklarına ve ülkelerinin kurtuluşlarına, vatanlarında özgürlük meş'alelerinin yükselmesine götüren bir yol göreceklerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞUMUNDAN CİHAD HAREKETİ LİDERLİĞİNE KADAR ÖMER MUHTAR

Ömer Muhtar, Butnan bölgesinde «Defne» denen yerde dünyaya gelmiştir. Onun hakkında eser yazanlar Ömer'in 1858, 1860 veya 1862 yıllarında doğduğuna dair bilgiler verirler. Onun doğum tarihi hakkında gerçeğe en yakın bilgiyi Muhammed Tayyib el-Eşheb vermektedir. Bu müellifin ifadesine göre Ömer Muhtar'ın 1862 yılında doğmuş olması gerekir. Zira Ömer'in ifadesine

göre O, Muhammed İbn Ali es-Senûsi'nin vefatından iki sene sonra dünyaya gelmiştir. es-Senûsi ise 1276 H. (1859 M.) yılında vefat ettiğine göre, Ömer Muhtar'ın da 1861-1862 M. yılında doğmuş olması gerekmektedir.

Künyesi :

Ömer Muhtar'ın künyesi, Ömer İbn Ferhad'tır. Annesinin adı Aişe binti Muharib'tir. Elimizdeki araştırmalar Ömer Muhtar'ın annesi ve babası hakkında bize pek sınırlı bilgi vermektedirler. Ancak babasının mensup olduğu kabilenin izzet ve şeref sahibi bir kabile olduğu ifade edilir. Bu kabile el-Barka'mn ileri gelen kabilelerindendi. Ömer'in babası Muhtar, mertliğiyle, cesaretiyle ve güçlülüğüyle tanınan bir kahramandır. 1878 yılında Muhtar'm kendi kabilesiyle diğer mahallî kabileler arasında meydana gelen bir çatışmada büyük kahramanlıklar gösterdiği nakledilir.

Gençliği :

Bu çatışmadan, bir yıl sonra Muhtar, hanımıyla birlikte hacc farîzasını edâ etmek üzere Hicaz'a gider ve bu seferi sırasında

onunla birlikte olan arkadaşı Seyyid el-Giryânî'ye çocuklarını emanet eder. Bunun için de Seyyid el-Giryâni'ye çocuklarını emanet eder. Bunun için de Seyyid'den çocuklarını kardeşi Hüseyn el-Giryani'nin terbiyesinde büyümelerini rica eder. Canzur medrese ve tekkesinin şeyhi olan Hüseyin el-Giryani de Muhtar'ın çocuklarını yetiştirme görevini üstlenir.

Ömer el-Muhtar, babası vefat ettiği sırada onaltı yaşında bulunuyordu. Bu yaşına gelene kadar babasının elinde büyümüş ve o dönem kabilelerinde öğretilen bilgileri gayet iyi öğrenmişti.

O sıralarda Muhammed İbn Ali es-Senûsi, Barka bölgesi ve civarında 1843 ten beri çeşitli tekke ve medreseler kurmuş, buralarda bir sürü öğrenci ve mürid yetiştirmişti. Bu medreseler, bölgede bir hayli etkili olmaya başlamıştı. Kabile mensupları buralara çocuklarını gönderip eğitilmelerini sağlıyorlardı. Ömer Muhtar da eğitim ve öğretim yaşına bastığında babası onu Canzur medresesine gönderip Kur'an-ı Kerim ve Arap dil ve edebiyatı okumasını sağlamıştı.

Yukarıda dediğimiz gibi Ömer'in babası Muhtar 1878 de vefat etmeden önce Ömer'i ve kardeşini Hüseyin el-Gîryani'nin vesaye-

tine verir. Hüseyin el-Giryanî bu görevi seve seve kabul eder ve bu iki genç çocuğu alıp Cağlub Dini İlimler Enstitüsüne verir.

Ömer Muhtar, bu enstitüde şeyh ez-Zervâlî el-Mağribî'den Kur'an ilimleri tahsil eder. Burada bir çok kimseden muhtelif dersler okur ve kısa zamanda gerekli bir dini bilgi ve kültüre sahip olur.

Ömer Muhtar bu enstitüde sekiz yıl tahsil görmüştü. Ancak buradaki öğrenimini istediği şekilde sürdüremedi. O, daima buna hayıflanıp dururdu. Burada geçirdiği gençlik yıllarını hep anardı. İslamî tahsil gördüğü bu sekiz yıllık dönemin onun hayatında ayrı bir özelliği vardır.

Ömer Muhtar, bu sekiz yıllık dönemde yalnız İslamî bilgiler elde etmekle kalmayıp bunu yanında marangozluk, demircilik, gibi bazı el sanatları da öğrenmişti. Ayrıca duvar ustalığı yapar ve ziraatçilikte de hayli bilgi sahibi sayılırdı. Bunun yanısıra onun yetiştiği o dönemlerde ata binmek son derece yaygın ve önemli bir spor kabul edilmekteydi. Onun için bu sporu çok mükemmel denebilecek bir seviyeye getirmiş ve bir hayli alışkanlık kazanmıştı. O, vefat edene kadar bu alışkanlığı sürdürmüş ve zaten ilerde göreceğimiz gibi, yirmi yıl durmadan em-

peryalist İtalyanlara karşı savaşırken at sırtından pek inmemişti.

Ömer Muhtar, son derece istikrarlı bir şahsiyet olarak yetişir. Bu yıllarını onunla birlikte geçirenler Ömer'in son derece ciddi, bugünkü bir işini asla bir ertesi güne bırakmayan, kendisine düşen görevleri hiç eksiksiz yerine getiren bir şahsiyete sahip olduğundan sitayişle bahsederlerdi.

O, gerek tahsil hayatında ve gerekse diğer öğrendiği el sanatlarında arkadaşları arasında hayli iyi bir seviyeye sahipti. Ancak O, bilinmeyen bazı nedenlerle Cağlub'taki tahsilini sürdürememiş ve zanaatla uğraşmak zorunda kaldığı dönemler yaşamıştı.

Ömer Muhtar, bu öğretim sırasında Cağlub'taki enstitüde arkadaşları arasında liderlik etme kabiliyetini göstermiş ve bunu etrafındakiler rahatlıkla sezmişlerdi.

Daha gençlik yıllarında O'nun gür sesi, üstün zekası, güzel konuşması, sözünün dengeli olması ona karşı ve özel bir ilginin uyanmasına sebep olmuş ve etrafındaki insanların itaat edip onu dinlemelerini sağlamıştır. Onun hakkında yazı yazanlar şöyle derler: «O, konuşurken sanki etrafına emirler yağdıran, kendisini rahatlıkla dinletebilen bir lider havasındaydı».

Onun bu vakarlı şahsiyetine ciddiyet veren başka bir etken de gençliğinden beri bıraktığı gür sakalı idi. Aynı şekilde onun mütevâzi yaşayışı, dünya mal ve mülküne pek ehemmiyet vermemesi, servet peşinde koşmaması, ona ayrı bir hürmetin beslenmesine sebep oluyordu. Onun böyle etkili ve gerçekten kendisine hürmet ettiren bir şahsiyete sahip olması etrafındakilerin ona «Seyyidi Ömer» diye hitab etmelerini sağlamıştı. Bunun anlamı «Ağabeyimiz, büyüğümüz Ömer» idi.

İşte böylece insanların sevgisini kazanmış ve itimadlarını temin etmişti. Onun toplumun muhtelif kesimlerinde olduğu gibi hocaları ve arkadaşları arasında da sosyal ve politik ilişkileri kuvvet kazanmıştı.

İşte bu gibi şahsiyetler zor günlerde ümmetin imdadına yetişmiş ve İslâm cihad tarihinde unutulmaz ünlere sahip olmuşlardır. Bunların gayret ve cihad aşkları, bitmez tükenmez, sonsuz ve sağlam bir tevhidi akideye bağlı olmalarından kaynaklanmaktadır.

İtalyan emperyalistlerinin Libya'yı işgal edip bölgeyi kasıp kavurdukları ilk günlerde onlarla girişilen cihadda Ömer'in üstün başarıları ortaya çıkınca, cihad hareketinin

ileri gelenlerinden birisi, Ömer Muhtar hakkında şunları söylemişti. «Ömer Muhtar gibi on adamımız olsaydı bize yeterdi».

Ömer Muhtar'ın böyle bir şahsiyete sahip olmasının ilk etkenleri babasının evinde ve kendi kabilesi içinde gördüğü ciddi bir İslamî anlayışla başlar. Daha sonra da tahsil hayatında almış olduğu bilgiler onun şahsiyetini tamamiyle oluşturup yaşayış tarzını ve dünya anlayışını, İslama uygun bir şekilde sağlamlaştırmıştır.

Ömer Muhtar'ın köklü ve son derece samimi bir Allah inancı vardı. Bu inancın verdiği ferasetle gayet açık ve basiretli bir ileri görüşlülüğe sahipti. Bunun yanı sıra bir cömertlik, doğruluk ve İslamî bir pratik, hayatın tüm özelliklerini taşıyordu. Mükemmel ve üstün bir ahlâk, Allah'ın yasakladığı bütün haramlardan kaçınmak, şeref ve izzet, onun zamanında içinde yaşadığı çevrenin vazgeçilmez prensipleriydi. Bu özellikler İslâm inancının emirleri gereğidir. Hele İslamî bir çevrede yaşayıp İslamî bir öğretim gören bir kişinin bu özelliklere sahip olması kaçınılmazdır.

Ömer Muhtar'la birlikte cihad hareketine katılıp onunla omuz omuza İtalyanlara karşı savaşan müslümanların bize ilettik-

leri haber ve rivayetlere göre O, cesaretin, mertliğin, İslama bağlılığın, zulme karşı olmamn, zulme baş kaldırmanın bir timsaliydi sanki. Bu sıfatlar onun gençliğinde başlamış ve yaşının ilerlemesiyle gittikçe olgunlaşmıştı.

O'nun hayatını anlatan araştırmalar, cesaretine ve yiğitliğine bir örnek olarak O'nun Sudan'a yaptığı bir yolculuğu sırasında kâfilenin önüne çıkıp develere saldıran bir arslanı öldürdüğünü kaydederler. Bu olay bir efsane değildir. Onunla birlikte bu Sudan yolculuğunda bulunan Halid Musa, Muhammed es-Semalûsî, Halife ed-Debbâr ez-Zavyî gibi şahsiyetler bu olayı gözleriyle görmüş ve sayısız kimselere anlatmışlardır. Onun 1894 yılında Sudan'a yaptığı bir yolculuğu kesindir ve bu olayın da aynı tarihte yapılan yolculuk sırasında meydana gelmiş olduğu bilinmektedir.

Daha sonraki cihad yıllarında bir gün hep beraber bir çadırda otururlarken bu aslan öldürme olayına bizzat tanık olan birisi de orada bulunuyordu. Olayı cemaate anlatmaya başlar fakat Ömer Muhtar onu susturarak şöyle der:

«*Arkadaş! Benim bir av'ı öldürdüğümle* öğünmemi mi istiyorsun! Sonra benim için

iftihar vesilesi olsun da «Ömer bir arslan öldürdü» desinler mi yani... Cenab-ı Hakkın **«Attığın zaman sen atmadın, ancak atan (ve öldüren) Allah'tır»** buyurduğunu unutuyor musun yoksa...»

Onun bu davranışı, Allah'a olan imanın bir tezahürüydü. Ömer Muhtar, cihad ruhunu ve emperyalizme baş kaldırmasına etken olan İslami anlayışını, doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerîm'den alıyordu. Zira küçüklüğünden beri sürekli olarak Kur'an okur ve elinden asla eksik etmezdi. Onun ince düşüncesi ve cihaddaki başarısını buna bağlamak gayet mümkündür. O, Kur'an'ı günlük yaşayışlarına indirmişti. Düşünce yapısı da bundan kaynaklanıyordu.

Yukarıda söylediğimiz gibi O'nun güvenilir bir kişiliğe sahip olması, cesareti, doğruluğu haktan yana ve zulme karşı olması İtalyanlara karşı ömrünün son anına kadar direnmesi onun güçlü dini anlayış ve inancından gelmekteydi. İşte O'nun bu imanı değerini yükseltmiş ve insanların gözünde önemli bir kişiliğe sahip olmasını sağlamıştı. Onu liderliğe kadar götüren işte bu inancıydı.

Ömer Muhtar'ın diğer ve önemli bir özelliği de en zor ve savaşın en şiddetli zaman-

larında bile namazlarını tam vaktinde kılması ve Allah'ın emrettiği diğer ibadetlerine sıkı sıkıya bağlı kalması idi.

Çokca Kur'an okurdu. Onun her hafta bir hatim indirdiği kaydedilir. Onunla birlikte yirmi yıl cihad çadırlarında yaşıyanlar onun bu davranışından sık sık bahsederler. Onun cihad arkadaşlarından Mahmud el-Cehmi yazdığı hatıralarında şunları anlatır:

«Uzun yıllar onunla bir arada yemek yedik, bir çadırda uyuduk, onun tam olarak sabaha kadar uyuduğunu bütün geceyi uykuyla geçirdiğini görmedim. İki üç saat uyur, sonra kalkar, abdest alır, namaz kılar ve uzun müddet Kur'an-ı Kerim okurdu. Mükemmel bir ahlâk ve huya sahip olup gerçekten bir takva timsali idi. O, eşine az rastlanan bir mücahid idi...»

Aynı şekilde onun silah arkadaşlarından «el-Barka el-Arabiyye ems ve'lyevm: (Dün ve Bugün Barka Arab Bölgesi) isimli kitabın sahibi Muhammed Tayyib el-Eşheb de Mahmud el-Cehmi'nin söylediklerini doğrular nitelikte şöyle der:

«Ömer Muhtar'ı gayet iyi tanıyorum. Onu çok yakından tanıma imkânını buldum. Onun yanı başında aynı çadırda çokça uyudum. Allah rahmet eylesin ondan çokça şey-

ler öğrendim. Ben o zaman gençtim. O geceleyin erken kalkar abdest alır, namaz kılar ve Kur'an okurdu. Sonra o savaş günlerinin yorgunluğuna ve çok şiddetli kış günlerinin soğuklarına rağmen bizi uyandırır abdest almamızı ve namaz kılmamızı sağlardı.»

Ömer Muhtar, daha genç yaşta, Cağbub enstitüsünde öğrenci iken bile bütün ümmeti ve özellikle çevresindeki insanları ilgilendiren işlerle alakalanır ve kamu hizmetinde bulunmayı çok çok severdi. Cağbub'ta bulunduğu yıllarda onun akranları mal ve servet toplamakla meşgul idiler. Hatta yetiştiği yörede insanların davar sürülerine sahip olmaları önemli bir şeref ve üstünlük sayılırdı. Babasından kendisine miras yoluyla gelen sürüleri vardı. Ancak O, bunları da bazı akrabalarına terkedip onlardan uzak durmuştu. Aym şekilde sahip olduğu arazilerden de kopmuş ve Cağbub'da öğrenimine devam etmişti. Hatta onun öğrenim giderlerini oranın tekkesi karşılardı. Ömer'in 16 yaşındayken ayrılıp geldiği Cağbub'ta gerekli olan öğrenim masrafları dışındaki masrafları ve ailesinin geçimi, babasının kalan bir miktar sürü hayvanının gelirleriyle sağlanmaktaydı. Ayrıca akrabalarının ekip biç-

tikleri bir miktar araziye de sahiptiler. Ama kendisi o yaşından sonra ailesi ile ilgilenip onların işlerini halletmek için, diğer uğraşlarından dolayı zaman bulamamıştı. O günlerinden beri fakir bir hayat yaşamıştı. Fakat bu halinden asla şikayet etmemiş ve buna hiç bir zaman üzülmemişti. Hatta daima misafirlerine şunu söylerdi. «Biz, mevcut olanı esirgemez ve cimri davranmayız; olmayan şeyler için de, neden yoktur diye asla üzülmeyiz».

İşte Ömer Muhtar, küçüklüğünden beri hayatını hep kanaatle geçirmiş ve kanaatı kendisine en mükemmel bir prensip edinmişti.

Ömer Muhtar, 1886 yılından sonra öğrenimini bırakıp başka işlerle uğraşmaya başlamıştı. Ama bu işler, kendisi veya ailesinin geçimini sağlamak ve daha fazla mal mülk sahibi olmak için uğraştığı işler değil, ülkenin içine sürüklenmekte olduğu büyük felaketleri defetmek ve bu felaket unsurlarına karşı savaşmak için giriştiği önemli işlerdi. İşte o, kendi kabilesinin karşılaştığı zorlukları çözmek için çeşitli görevlere girmişti. Onun geniş bir dini kültür sahibi ve ileri görüşlü olması ileride cihad hareketi

içinde sivrilip liderliğe doğru yükeslmesine sebeb olacaktır.

Ömer Muhtar 1886 yılından sonra bir müddet Cağbub'ta kalarak tekke ve medrese işlerinin yürütülmesine yardımcı olup hocalar ve alimlerle yine bir arada bulunarak bilgisini arttırma yollarını arar. Ayrıca buradaki öğretmen ve öğrencilerle de iyi ilişkiler kurup dostluğunu ilerletir. Bu dostça ilişkiler, ona ilerde son derece yararlı olacak, cihad hareketinde etrafına değerli elemanların birikmesini sağlayacaktır. Ömer Muhtar'm ağır başlılığı ve kendisini saydıran bir kişiliğe sahip olması, ona önemli görevler yüklenmesini sağlıyordu. Bu arada Cağbub'taki medresenin bir görevlisi olarak Mısır'a ve Sudan'a seyahatler yapmış ve çeşitli heyetlere başkanlık etmişti. Ayrıca kabileler arasındaki anlaşmazlıkların çözülüp barış temininе gidilmesi için yapılan görüşmelere arabulucu olarak katılmıştı. İşte böylece burada oynadığı önemli rolle, hem bölgeyi iyice tanımış hem de bölge içinde önemli bir saygınlık elde etmişti. Ömer el-Muhtar, bölgenin coğrafî yapısını, örflerini geleneklerini, kabilevî yaşayışlarını, insanların eğilimlerini ve aralarındaki ilişkileri gayet iyi öğrenmişti. Aynı şekilde bu bölgede yaşıyan

önemli ve etkili şahsiyetleri, alimleri, şeyhleri ve kabile reislerini tanımış ve onlarla bir ülfet ortamı sağlamıştı. Bununla da kalmıyarak bu ilişkilerini daha da ileri götürerek sıhrî bağlarla pekiştirmişti. Gerçekten bu faydalı ilişkiler, ilerdeki cihad hareketinin güçlenmesine yarayacaktı.

Ayrıca bu arada elde ettiği bilgiler arasında da şunları zikredebiliriz: O, birçok bitkinin özelliklerini ve değişik çeşitlerini bilirdi. Bunun yanısıra, davarlarda oluşan hastalıkları ve bunları tedavi usullerini öğrenmişti. Kabîlelerin, deve ve diğer davarlarının kendilerine ait olduğunu bildiren çeşitli işaretleri olurdu. Bunları da bilmekteydi. Bir hayvanın tırnağı veya başka yerindeki bir işaretine baktığı zaman hangi kabileye ait olduğunu anlardı.[1]

EMPERYALİZMİN KUZEY AFRİKA'YI İŞGALİ

Hz. Ömer devrinden başlıyarak yavaş yavaş İslam devletinin sınırları içine katılan Kuzey Afrika, tamamen İslamlaşmış ve İslamı öylesine içine sindirmiş ki, bu dinin kültür dili olan Arapçayı bile kendisine dil olarak seçip bu kültür ve dini herşeyiyle benimsemişti.

Hz. Ömer devrinde Mısır ve kısmen Libya fethedilmişti. Hz. Osman devrinde bu günkü Tunus sınırlarına kadar uzanan bölge fethedilerek İslâm topraklarına katılmıştı.

Tunus'tan Atlas okyanusuna kadar olan kısımlar da daha sonraları müslümanlar tarafından fethedilerek müslümanlaştırılmış ve bugüne kadar da halk müslüman kalmıştır.

Kuzey Afrika, Emeviler zamanında devlet merkezi ile Endülüs (İspanya) arasında bir köprü görevi yapmıştı. Buralar, daha sonraları Abbasîler, Fâtimîler, Eyyubiler ve Memlukluların yönetimine girmişti. Onaltıncı asrın ilk yarısından başlamak üzere asrın sonuna kadar tamamen Osmanlı yönetimine giren Kuzey Afrika, ondokuzuncu asrın sonuna kadar da tümüyle Osmanlılarla bir arada olmuştu.

Ancak Avrupa emperyalizmi, ondokuzuncu asrın başından başlamak üzere gözünü kuzey Afrika ve diğer İslâm ülkelerine dikmişti. Nihayet Fransızlar, 126 yıl gibi uzun bir müddet sömürmek üzere 1830 yılında Cezayir'i ve arkasından 1881 yılında Tunus'u işgal ederler. Halk, din ve dilinden uzaklaştırılır. Emperyalistler zorla insanları Fransızlaştırır ve onlara Fransız kültürünü aşılarlar.

Arkasından sömürgeciliğin ustası ve anası olan İngiltere de 1882 yılında Mısır'ı işgal eder. Mısır'ın işgali ile yetinmiyen İngil-

tere 1896 yılında Sudan'a doğru uzanır. Diğer taraftan Fransa 1902 yılında Sudan'ı işgal eder.

Artık Avrupa emperyalizminin İslam ülkelerini tamamen işgal etme yollarını aradığı her haliyle belli olmuştu. Haliyle İslâm ülkesinin bir parçası durumunda olan Libya da Avrupah emperyalistlerce işgal edilmekle karşı karşıya gelmişti. Onların tek hedefi durumundaydı artık. Bu bölgenin doğusu, batısı ve güney doğusu tamamen işgal edilmiş bulunuyordu.

Avrupah sömürgeciler 1884 yılında akdettikleri Berlin konferansında İslam ülkesinin Kuzey Afrika bölgesini kendi aralarında bölüştürmüşlerdi.

1881 yılında Tunus'un ve 1882'de Mısır'ın işgal edilmesinden sonra ortada kalan ve bölgede Osmanlı yönetimine bağlı olan yegâne toprak parçası olarak Trablusgarb vardı. 1882 yılından sonra Libya (Trablus-Bingazi), her an işgal edilmekle karşı karşıya kalmıştı. Bunu hem Osmanlılar hem de yerli halk sezmiş bulunuyordu. Ancak ömrünün son günlerine yaklaşmış olan Osmanlı devleti. Kuzey Afrika'daki en aziz ve en mühim topraklarını göz göre göre İngiliz ve Fransızlara kaptırmış bulunuyordu. Sağı ve so-

lu işgal edilen Libya bölgesinin de nasıl olsa bu zor günlerle karşı karşıya kalacağını bildikleri halde orayı iyice tahkim etmek ve bir Avrupalı devletin muhtemel işgaline karşı koruyabilmek için gerekli önlemleri almaya imkanı kalmamıştı sanki.

Berlin andlaşmasından sonra İtalya, 1902 de Avusturya ve Fransa ile, 1904 de İngiltere ile ve 1909 da da Rusya ile ikili andlaşmalar imzalayarak Fransa'nın Fas; Avusturya'nın Bosna; İngiltere'nin Mısır ve Rusya'nın da Boğazlar meselesindeki serbestçe hareketlerine karşılık kendisinin de Trablus ve Bingazi (Libya)'da eşitçe bir serbestliğe sahip olmasını istemiş ve bunu rahatlıkla temin etmişti. Bu durumu Osmanlı devleti dahil bütün dünya sezmiş bulunuyordu.

Sultan II. Abdülhamid buna karşı bir hayli politik önlemlerin yanısıra bir sürü askeri önlem de almış bulunuyordu. Trablus'a ve Bingazi'ye güçlü ve dirâyetli askeri kumandanlar gönderilmiş, buradaki askeri birlikler iyice kuvvetlendirilmişti. Ayrıca Bingazi ve çevresinde bulunan Senûsilere de silah dağıtılarak İtalya'ya karşı gayet güçlü bir bölge haline getirilmiş bulunuyordu. Bu durum Hakkı Paşa kabînesi kurulunca-ya kadar devam etmişti. Ancak bu kabine-

nin kurulmasından sonra izahı mümkün olmayan ya gafilce ya da kasdi bazı tuhaf davranışlar görülmeye başlandı. İtalya'nın bu işgal niyetinin en vehim günlerinde Roma büyükelçisi bulunan Hakkı Paşa Sadarete (Başbakanlık) tayin edilir. Roma'dan gelen bu zatın, İtalya'nın Trablusgarb hakkında beslediği emelden habersiz olması nasıl mümkün olabilir?

1910 yılı başlarından itibaren İtalyan basını İtalyan hükümetinin resmen Trablus işgalinden söz ettiğini yazmaktadır. Basında, İtalya hükûmeti tarafından Osmanlı devleti aleyhinde kampanya açıldığı belirtiliyordu. Trablusta bulunan İtalyanların eziyet altında olduklarından bölgenin ekonomik yönden bir türlü gelişmediğinden ve İtalya'nın artık buna tahammül edemiyeceğinden söz ediliyordu. Sanki İtalya bu bölgeye son derece merhamet ediyor gibiydi... Burayı işgal ettikten sonra insanları nasıl acımasızca yokettiği, çocuk, kadın ve ihtiyar demeden onbinlerce insanı nasıl öldürdüğü veya ölüme terkettiği her halde bilinen bir hususdur.

Bütün bunlara rağmen harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa, Trablus'taki askeri birliği alarak Yemen'e göndermiş ve orada bu-

lunan cephane ve muhimmatın büyük bir kısmını da İstanbul'a getirterek orayı tamamen müdafaasız bıraktığı hayret edilecek bir tavırdır. Bunlar yetmiyormuş gibi Mahmud Şevket Paşa, Trablusgarb vali ve kumandanı Müşir İbrahim Paşa'yı da görevinden alarak bölge tamamen valisiz ve kumandansız bırakılmıştı. Sadrazam Hakkı Paşa ve onun harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın bu affedilmez tavırlarının, güya İtalya ile mesele çıkartmamak (!) gerekçesiyle yapılmakta olduğundan sözedilir.

Bu fırsatı hemen kullanmak istiyen İtalya, 23 Eylül 1911 de Osmanlı devletine bir nota verir. Sözde Osmanlı hükümeti Trablus'a asker sevkiyatı yaparak oradaki İtalyanları baskı altma almaktaymış. Bu notadan beş gün sonra İtalya verdiği yirmidört saatlik bir ültimatomla Trablus ve Bingazi'nin hemen tahliye edilerek teslim edilmesini istemişti. Osmanlı hükümeti verdiği cevapta İtalya'nın bütün iddialarını reddederek bazı tavizler verme cihetine gitmişti. Trablus'u askersiz, mühimmatsız, valisiz ve kumandansız bırakan Hakkı Paşa kabinesi, İtalyanlara bir takım imtiyazlar vererek durumu kurtarmaya çalışıyordu. Buna rağmen İtalya 29 Eylül 1911'de Osmanlı devletine

karşı Trablus ve Bingazi'de savaş ilan etmiş bulunuyordu.

1882 Mısır işgalinden 1911 Libya işgaline kadar süren bu devre gerçekten zor bir bekleyiş dönemidir. Yaklaşık otuz yıl süren bu devre, Ömer Muhtar'ın tam olgunlaşıp iyice yetiştiği bir devredir.

1895 yılı dolaylarında, Cebelü'l-Ahdar (Yeşildağ)'da Ubeyd kabilesinin öncülüğünü yaptığı el-Kusur medresesi yeni kurulmuş bulunuyordu. Ömer Muhtar'm da bu devrede bölgede hayli güçlü bir nüfûza sahip olduğunu ve hareketin kültür ve siyasî örgütlenmesine bir zemin hazırlamış bulunduğunu görüyoruz. Ubeyd kabilesi, inadı ve sertliği ile tanınmış bir kabile olup bölgede bir huzursuzluğun kopmasma sebeb olabilirdi. Bunun için Ömer Muhtar, bölgenin önemli sayılabilecek bir kısmında hayli güçlü bir nüfûza sahip olduğu için Ubeyd kabilesiyle de iyi bir diyaloğ kurmuş ve Yeşildağ'ın huzur ve istikrarını sağlamıştı. Ömer Muhtar bu gayet güçlü olan Ubeyd kabilesine nüfûz edip onları da yanına almakla Yeşildağ'dan Sudan ve Çad'a kadarki toprakları içine alan güçlü bir siyasî ve askeri bölge kurmuş oldu. İlerdeki cihad hareke-

tinde bu bölgenin oynayacağı rol gayet büyük olacaktır.

1899 yılında Kufra'dan Sudan'a doğru hareket edip kendisine yerleşebileceği bir yer arıyan Mehdi es-Senûsî'nin en ileri gelen müridlerinden biri de Ömer Muhtar'dı.

O sıralarda doğu ve orta Sudan'ın Fransızların işgali altında bulunması, Ömer Muhtar'ın bu el-Kufra bölgesinden başlayıp Yeşildağ'a kadar yayılan mıntıkada gayet köklü askeri ve siyasî bir harekâtın temellerini atmasına ve ileriye dönük faaliyetlerde bulunmasma sebeb olmuştu.

Bu dönemde iki emperyalist Avrupa ülkesi olan İngiltere ve Fransa bütün hilelerini kullanarak tüm güçleriyle her biri orta Afrika'ya doğru kaymak istiyordu. Orta ve Kuzey Afrika arasında gidip gelen ticaret kafilelerinin buluşma yeri olan doğu Libya o sıralarda önemli bir bölge sayılırdı. Bu mıntıka Sudan ile diğer Afrika ülkelerini kültürel açıdan birbirine bağlıyor ve arada bir köprü görevi yapıyordu. Ayrıca bu dönemde Senûsi hareketinin etkinliği bir hayli güçlüydü. Senûsi medrese ve tekkeleri bütün bu bölgelerde kurulmuş ilmî birer merkez haline gelmişlerdi. 1895 yılında İngilte-

re ve Fransa arasında yapılan anlaşma gereğince Afrika'yı kendi aralarında paylaşmışlardı. Buna göre Fransa, kendine düşen payı almak için bir hayli süratli davranıyordu. Bunun için 1898-1899 yıllarında Fransa, Senûsîlerin kurdukları medrese ve tekkeleri yıkmanın ve onları tamamen ortadan kaldırmanın yollarını aramaktaydı. Zira onların Libyayı işgallerine karşı ancak buraların başkaldıracağını biliyorlardı.

Ömer Muhtar, İslamın yayılması ve Fransız işgalinin durdurulması için girişilen cihad hareketine katılanların ileri gelenleri arasındaki yerini almıştı. Bu arada Kelek medrese ve tekkesi şeyhliğine atanması kararlaştırılan Ömer Muhtar, hemen görevine başlıyarak Fransızların bölgeye sızmamaları için gerekli çalışmaları yapmağa başlamış ve bu iş için kolları sıvamıştı.

Ancak kuzeyde daha önemli görevler de onu bekliyordu. 1902 yılında Mehdi es-Senûsî'nin yerine getirilen Seyyid Ahmed eş-Şerif, Ömer Muhtar'ı el-Kusur medrese ve tekkesinin şeyhliğini deruhte etmek üzere 1906 yılında davet eder. Ancak onun Kelek şehrinden ayrılmasından kısa bir müddet sonra Fransızlar buraları işgal ederler.

Ömer Muhtar, bu el-Kusur'daki görevi sırasında bir hayli nüfuz elde eder. Hatta Osmanlı yönetimi, kabilelerin vergilerini toplama görevini yerine getirmesini Ömer Muhtar'dan rica eder.

Ömer Muhtar, el-Kusur medrese ve tekkesi şeyhliğini 1911 yılına kadar sürdürür. Bu arada emperyalist İtalyanlar 1911 yılı Ekim ayında Libya'yı işgale başlarlar. İşte o zaman da Ömer Muhtar'ın hayatında yepyeni bir dönem başlar.

İtalyan donanması 1 Ekim 1911'de sahil boyunca bir abluka ilan edince, 2 Ekimde Mısır'a egemen bulunan İngiliz hükümeti, Roma büyükelçiliği aracılığıyla İtalyan hükümetine Trablus ve Bingazi'nin işgal edilmesi hususunda tarafsız kalacağını bildirir. 3 ve 4 Ekim günleri İtalyanlar, Trablus'u şiddetli bir top ateşine tutarak şehirde bulunan gayet az ve önemsiz Osmanlı kuvvetlerini şehri terkedip içeriye çekilmeye zorlarlar. 4 Ekim günü karaya çıkan İtalyan birlikleri Hamidiye tabyasını işgal ederler. Ertesi gün 1700 Deniz piyadesi de şehre girerek burada bulunan Yahudilerin yardımlarıyla mahallelere dağılırlar. Aynı şekilde 4 Ekim Çarşamba günü Tobruk işgal edilir.

13 Ekim'de Derne, 18 Ekim ve 20 Ekim günü de Bingazi İtalyan çizmeleriyle kirletilir.

Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri 360 yıldır Osmanlılarla bir arada kardeşçe yaşamış bulunan Libya müslümanları artık İtalyan hakimiyetine girmiş bulunuyorlardı.

İtalyanlar Libya sahillerine çıkartma yaparak bölgeyi resmen işgal ettikleri sırada Ömer Muhtar, Cebelu'l-ahdar (Yeşildağ)'da değildi. O günlerde Senûsî medreselerindeki bazı eğitim ve öğretim programlarını Seyyid Ahmed eş-Şerif'le görüşmek üzere şeyhin ziyaretine gitmişti. İşgal günlerinde Ömer Muhtar'ın kesin olarak nerede bulunduğu hususunda bilgi veren araştırmalar değişik rivayetler kaydederler. Genellikle onun o sıralarda el-Kufra'da bulunduğu söylenir.

İtalya'nın Libya'yı işgali üzerine Senûsî hareketinin o günkü yöneticisi olan Seyyid Ahmed eş-Şerif, hemen hareketin ileri gelenlerini toplayarak durumu görüşürler. İtalyanlar'ın bu işgaline karşı koymak ve onları tekrar geldikleri yere geri göndermek için görüşmeler açılır. Fakat genel hava ve senüsîlerin tavrı İtalya gibi güçlü bir Avrupah devlete karşı koymanın mümkün olamıyacağı istikametinde idi. Ellerinde yete-

rince silah bulunmadığını ve böyle güçlü bir emperyalist devletle savaşmanın kolay bir şey olmayacağını ileri sürer ve hatta Osmanlı devleti gibi eski ve güçlü bir devletin bile Libya'yı gözden çıkarma pahasına da olsa İtalya'ya karşı koymaktan aciz bir durumda olduğu söz konusu edilir.

Sultan II. Abdulhamid'in tahta geçişinden bu yana Osmanlı devleti hemen hemen hiç toprak kaybetmemiş ve müstemlekecilere karşı rahatlıkla direnmişti. Ancak bu güçlü şahsiyetin, batı hayram ve batı ile işbirliğine girişen İttihad ve Terakkicilerin fitne ve hileleriyle tahttan uzaklaştırılması üzerine 1908 yılından sonra tamamen zayıflamaya yüz tutmuş olan devlet, 1911 yılında Kuzey Afrika'daki topraklarının son parçası olan Libya'yı da İtalyan emperyalistlerine kaptırmış durumdaydı. İtalyanlara karşı bazı karşı koymalar olmuşsa da maalesef zayıf kalmış ve Libya kendi kaderine terkedilmişti. Hükümet bu konuda bir şey yapmaya pek niyetli değildi. Ancak Libya'nın İtalyanlar tarafından işgal edildiğini duyan bir çok genç subay, Tunus ve Mısır yoluyla hemen cepheye koşmuş ve oradaki Osmanlı kuvvetlerinin başına geçerek yerli halkın da oluşturduğu milislerle birlikte savaşa hazır-

lanmışlardı. Enver Paşa hatıratında şunları kaydeder:

«Trablus, artık kaybolmuş sayılır. Buna rağmen neden gidiyorum? Bütün müslüman dünyasının bizden beklediği bir vazifeyi yerine getirmek için gidiyorum... Bu satırlarımı hareketten hemen evvel yazmaktayım... Hareketimi bir kaç insan dışında kimse bilmiyor. Zor ve mükâfat beklenilmeyecek bir vazife karşısında olduğum için içim sakin...»

Enver Paşa ve bazı subaylar, gerçekten Libya'yı İtalyanların elinden kurtarmak ve İslamî hüviyetine kavuşturmak endişesiyle oraya varmışlardı. Ancak batılı emperyalistlerin Osmanlı devletini paylaşma ve tamamen ortadan kaldırma arzuları doruğuna varmış bir dönemdi bu dönem. Trablus ve Bingazi'nin işgal edilmesinden çok kısa bir süre sonra Balkan savaşı kopmuş ve batı Trakya'daki birçok şehrimizi bu arada kaybetmiş bulunuyorduk. Bu arada bir kısmı Mısır, bir kısmı da Tunus yoluyla Libya'ya varan Osmanlı subayları, Enver Paşa'nın kumandası altında cephelere dağılmış ve mücahidlere katılmışlardı. Osmanlı subaylarından bazıları da Ömer Muhtar'm bulunduğu «Benine» cephesine gelmişlerdi. Bingazi çevresindeki mücahid ve Osmanlı askerleri-

ne kumandan olarak da **Aziz Ali el-Mısrî** ve yardımcısı **Süleyman el-Askerî** tayin edilmişlerdi. Osmanlı askerleri kumandanı olarak bu cepheye gelen Aziz Ali el-Mısri ile Ömer Muhtar arasında bir hayli ileri seviyede dostluk kurulmuş ve aralarında son derece samimi bir ilişki meydana gelmişti.

Osmanlı subayları ile Ömer Muhtar kumandasındaki müslüman mücahidler İtalyan emperyalistlerine karşı şiddetle karşı koyuyor ve onları sahilde sıkıştırdıkları gibi bazen de çöle doğru çekip orada yok etmeye çalışıyorlardı. Gerçekten İtalyan kuvvetleri bir kaç defa, üstün silah ve techizatlarına rağmen, mücahidlere yenilmiş ve moralleri bir hayli bozulmuştu. Bu savaşlarda mücahidlerin İslamî inanç ve vatan sevgisinden kaynaklanan bu şanlı direnmelerini gören İtalyanlar, onları manen yıkma yollarını arıyorlardı. Bunun için İtalyanlar cepheye, durmadan Avrupalıların ve bilhassa Bulgarların Balkanlarda birçok Osmanlı şehrini istila ettiklerini ve burada insanları acımasızca öldürdüklerini yazan gazeteler atıp duruyorlardı.

Bingâzi ve Derne arasında sahilden biraz içerilere doğru karargahını kurmuş bu-

lunan Enver Paşa sürekli olarak mücahidlerle işbirliği halinde ve onlarla iç içedir. Müslüman Libyalılar tamamen savaş nizamına uymaya başlamış ve eğitilmiş birer asker olarak görevlerine sadakatle devam ediyorlardı. Hatta kadınlar bile mangalarda görev alıyor ve şehid oluyorlardı.

Böylece günler bir çöl savaşının son derece elim ve zor şartları içinde sürüp gitmekteydi. Kimileri şehid oluyor, kalanlar da yılmadan savaşıyorlardı.

Balkan savaşının elem ve şiddeti ve arkasından Birinci Dünya savaşına zorla sokulan Osmanlı devletinin çeşitli cephelerde savaşmak zorunda kalması üzerine merkezden uzak olan Trablus ve Bingazi'yi müdafaa etmek bir hayli zor olmuştu. Bunun için Libya'nın müdafaa edilmesi yerli müslüman halka bırakıldı.

Aslında Osmanlı devleti, Libya'yı böyle kolay kolay elden bırakmış değildi. Ancak son derece müşkil bir duruma düşmüştü. Gerçekten Osmanlı Devletinin topraklarını savunabilecek gücü kalmamıştı sanki. İtalyanlar Trablus ve Bingazi'nin işgalinden hemen sonra oniki adaya da asker çıkarmış ve hatta Çanakkale boğazına kadar dayanıp İstanbul'u tehdid etmiş bulunuyordu. Diğer

taraftan Balkan savaşı bütün şiddetiyle sürmekte idi.

Bunun için Osmanlı hükümeti, Trablus meselesini ister istemez bitirmek zorunda kalmış bulunuyordu. Osmanlı ve İtalyan diplomatları İsviçre'nin Lozan kentine yakın olan Ouchy (Uşî)'de 18 Ekim 1912 tarihinde bir araya gelip bir muahede imzalarlar. Zor günlerde imzalanan bu Uşî anlaşması Osmanlılar için tüm Libya'nın tamamen elden çıkması demekti. Buna karşılık İtalyanlar oniki adayı boşaltacak ve Osmanlılara tekrar geri iade edecekti. Fakat o günlerde Yunan donanmasının Ege denizinde harekâtâ geçmesinden dolayı sözde oniki adayı Yunanlılara karşı koruduklarını ifade eden İtalyanlar, buraları boşaltmamış ve sonunda Yunanlılara teslim etmişti. Ouchy andlaşmasından memnun olmayan Osmanlı subayları cephedeki yerlerini terketmeden önce ellerinde bulundurdukları bütün silahları, yiyecekleri, ve her şeylerini savaşın devamını sağlamaya çalışan Libyalı müslüman mücahidlere bırakmışlardı. Aynı şekilde gerek Trablus'ta gerek Bingazi, Cebelü'l-ahdar ve Barka'da bazı gönüllü subaylar kalmış ve cihada devam etmişlerdi. Enver Paşa, Balkan savaşına katılmak için cepheden ayrılma-

dan önce Osmanlı subayı rütbesini taşıyan Aziz Ali el-Mısrî'yi ve yardımcılarını, Seyyid Ahmed eş-Şerif'in de uygun görmesi üzerine, kendi yerine bırakarak oradan ayrılmıştı. 1921 yılı Ekim ayının üçüncü haftasında Cağbub'da yapılan bir toplantıda genel komutanlığa Seyyid Ahmed eş-Şerif getirilmiş bulunuyordu.

Böylece Seyyid Ahmed eş-Şerif, Aziz Ali el-Mısrî ve Ömer Muhtar bütün güçleriyle İtalyan emperyalizmine karşı koymak için savaşın devam etmesini sağlamış bulunuyorlardı.

Müslümanların o günkü liderleri durumunda olan Senûsîlerin başında bulunan Seyyid Ahmed eş-Şerif, mutlaka düşmana karşı koymak, din ve vatanı savunmak gerektiğini ileri sürer. Böyle bir müdafaa savaşma girişmek, çok basit ve iptidaî silahlarla da olsa mutlaka gereklidir ve kaçınılmaz bir durumdur diyordu.

İşte bunun üzerine Seyyid Ahmed eş-Şerif cihad ilan edip bütün medrese ve Tekke şeyhlerine genelge gönderir. Seyyid Ahmed, bütün şeyhleri cihada davet edip bu konuda gereken bilgi ve emirleri onlara ulaştırarak *böyle bir dinî göreve* katılmaları için onları teşvik ediyordu. Hangi yol ve im-

kanlarla olursa olsun düşmana karşı koymak onlarla savaşmak gerektiğini ve bizzat kendisinin de bu mücadeleye girip savaşacağını ifade etmekteydi. Böyle bir savaş ve mücadeleden kaçmak İtalyanlara destek anlamına geleceğini bildiren Seyyid Ahmed eş-Şerif, bütün imkanlarını bu yola harcamaya başladı. Ömer Muhtar da bu genelgeleri alarak bütün şehir ve kasabaları dolaşıp medrese ve tekkedeki alim ve hocalara iletmekte ve onları cihada davet etmekte idi.

CİHAD'IN BAŞLAMASI VE ÖMER MUHTAR'IN LİDERLİĞİ

Daha önce belirttiğimiz gibi İtalyanlar 25 Şevval (20 Ekim) 1911 tarihinde Bingazi'yi işgal etmişti. Emperyalistlerin Libya'ya girişlerinden yaklaşık bir ay sonra Bingazi'nin güneylerinde Selâvî denilen yerde mücahidlerle aralarında ilk çatışma meydana gelir. Bu çatışma Ömer Muhtar'ın İtalyanlara karşı yaptığı ilk çatışmadır.

Ömer Muhtar bu arada müslümanları cihada davet eden çeşitli faaliyetlere girişmişti. O, ilk görüşmelerinden birini Bingazi

medresesi şeyhi Ahmed el-İsâvî ile yapmış ve ondan işgalcilerin şehre girişleri ve yaptıkları zulümlerle ilgili olarak bilgi almıştı. Sonra Ubeyd aşireti ileri gelenleriyle görüşüp onların da savaşa ve düşmana karşı oluşturulan cihad hareketine katılmalarını istemişti. El-Kusur medresesine bağlı olan Ubeyd aşiretinin eli silah tutan bütün ferdleri silahlandırılarak tam teşkilatlandırıldılar. Bu aşiret bütün asker ve imkanlarıyla Ömer Muhtar'm emrine girmişti.

Yaklaşık bin kadar mücahid toplanmış ve Ömer Muhtar'm kumandasına girip cihada tam hazır bir vaziyet almışlardı. O günlerde kurban bayramı hayli yakındı. Üç gün sonra bayramdı. Fakat Ömer Muhtar'ın ülkesinin Avrupalı emperyalistlerin işgalci çizmeleri altına girdiği böyle ızdıraplı günlerde bayram sevinci yaşaması mümkün müydü? Hatırına ne bayram ne ailesi ne de çoluk çocuğu gelmiş hemen yanındaki bu bin kadar silah arkadaşıyla cihad meydanına, cepheye hareket etmişti. Bir kaç cephede oluşturulan savunma kuvvetlerinin toplandığı cephelerden biri de «Benîne» cephesi idi. Ömer Muhtar ve arkadaşları bu cephede bir araya geldiler.

Ömer Muhtar silah arkadaşlarıyla birlikte bayramı yolda geçirdi. Kurban bayramı olması münasebetiyle kesilen kurbanların tümü Ömer Muhtar'ın bağışlamasıyla gerçekleşti.

Mücahidler büyük bir heyecanla Benine cephesine vardılar. Ömer Muhtar sürekli olarak onları cihada teşvik ediyor, cihadın anlamını, şehadetin önemini Allah yolunda savaşmanın faziletini anlatıp onların ruhlarını ve manevî yönlerini diri tutmaya çalışıyordu. Fevkalâde bir azim ve direnme gücüne sahip olan Ömer Muhtar şahsi davranış ve yaşayışıyla mücahidlere, kendilerinden kat kat üstün olan ve tam tezhizatlı düşmana karşı savaşma konusunda iyi bir örnek teşkil ediyordu. Ülkenin dört bir yanından akıp gelen ve direnmelere katılan mücahidler, yaklaşık seksen bin civarında olduğu söylenen İtalyanlara karşı ellerindeki son derece ilkel savaş aletleriyle savaşmaya başlarlar.

Mücahidler çeşitli karargâhlarda mevzilenerek düşmana karşı hücumlar tertip edip onları sıkıştırıyor ve gece baskınları yapıyorlardı.

Ömer Muhtar, bir yandan ülkeyi, mücahid silah arkadaşları ile işgal eden İtalyan-

lara karşı savunurken, diğer taraftan da fırsat buldukça halk arasına dalıp onların cihad hareketine katılmalarını, mücahidlere yardımcı olmalarını isteyip onlara gerekli bilgileri vererek İslâm'ın bu hususlaki emirlerini anlatıyordu. Müslüman halkın heyecanla ülke savunmasına katılması da Ömer Muhtar'ın maneviyatını yükseltiyir ve onu bu harekâta daha çok bağlıyordu. Bu durum İtalyanlara karşı yer yer direnen Osmanlı kuvvetlerine yardımcı olup onların da maneviyatlarını kuvvetlendiriyordu.

İtalyanların, Trablus ve Bingazi'yi işgal etmelerinden hemen sonra onlara karşı direnmeye ve onları ülkeden atmaya çalışan Osmanlı kuvvetleri, ilk işgal gününden beri yerli müslüman halkın desteğini görmüştü. Ömer Muhtar'ın bu desteğin sağlanmasında oynadığı rol, tarihte unutulmayacak ve gerçekten altın harflerle yazılması gereken harikulade bir rol idi. Osmanlı kuvvetlerine yapılan bu yerli yardım ve destek, Libyalıların cihad anlayışını ve Osmanlı yöneticileriyle yüz yıllarca bir arada yaşadıkları sürede asla bir anlaşmazlığa düşmediklerini ortaya koymaktadır. Gerek Ömer Muhtar ve gerekse diğer ileri gelen kumandanlar, Osmanlı kuvvetlerine bu yerli desteği

sağlarken İslâm ümmetinin topraklarından bir parçasının Avrupalı emperyalistlerce işgal edilmesi üzerine yapılması gereken bir cihad hareketini gerçekleştirmenin farziyetine inandıklarından dolayı yaptıkları şüphesizdir.

İtalyanlar, güçlü ve techizatlı ordularla Trablus ve Bingazi'ye girdikleri halde uzun müddet sahilden ayrılamamış ve iç taraflara bir türlü girememişlerdi. Osmanlı kuvvetleri ile Senûsî cihad hareketinin ileri gelenlerinden biri olan Ömer Muhtar'ın direnmeleri gayet asaletli bir İslamî direnmeydi. Bütün bunlar bize Ömer Muhtar'ın ilk günlerden beri cihad hareketine katıldığını göstermektedir. O, ilk çıkışında da bir kumandan rolü ile ortaya çıkmıştı. Cihad hareketinde ortaya koyduğu askerî dehâsıyla Ömer Muhtar, İtalyanlara karşı girişilen savaşlarda Osmanlı subaylarının dikkatini çekmiş ve büyük takdirlerini toplamıştı. Muhammed el-Ahdar el-İsâvî'nin hatıralarında yazdığı gibi Ömer Muhtar'ın ortaya koyduğu askeri dehası sanki onun bir harp okulunda mükemmel bir eğitim görmüş üstün meziyet ve kabiliyetlere sahip bir subay olduğunu hatırlatıyordu.

Ömer Muhtar'ı bu zalim İtalyanlara karşı savaşmaya sürükleyen duygu, dini inanç ve bu inancın gereği olan cihad anlayışının kazandırdığı asil duyguydu. Ülkesi işgal edilmiş, camileri ibadete kapanmış ve bu camilerin hemen yambaşlarında çan seslerinin eksik olmadığı şirk inancıyla dolup taşan kiliseler yükselmeye başlamıştı. Bingazi'nin kutsal inançla beslenen müesseseleri ve bu müesseselerin bulunduğu binalar artık kadehlerin kaldırıldığı, fısk ve fücûrun işlendiği, kokteyl ve baloların tertip edildiği yerler haline gelmişti. Böyle bir durumda cihada çıkmamanın müslümanca bir tavır olamıyacağına inandığı için Ömer Muhtar silaha sarılmış ve müslümanları da bunun için teşvik etmişti. Ancak bu anlayış ve ruhla emperyalistlerin İslam ülkesinden kovulabileceğine, İslam'a ve İslam inancına sahip çıkmakla emperyalizmin yalnız askerleriyle değil, kültürüyle de kovulabileceğine inanıyordu.

İşte Libya'daki cihad hareketi bu ruhla işgalci kuvvetleri geri atmaya çalışmış ve bunu hedef edinmişti. Zira Libyalı müslüman halk ya bütün hayatı boyunca İtalyanların egemenliği altında inleyecek ya da şeref ve izzetle ölüme gidip vatanını ve milletini öz-

gürlüğüne kavuşturacaktı. Vatanı ve dini koruma düşüncesi, müslüman Libyalının zihninde sadece bir düşünce olarak yer almıyordu. Gerçek bir inanç halinde bütün kabilelerin severek ve iştiyakla katıldıkları bir cihad hareketi anlamını taşıyordu. Libyalılar, bu işgal hareketinin bizzat kendi şahıslarına ve üzerinde yaşadıkları topraklara yönelik olduğunu görmüşlerdi. Bunun için kendi vatan ve özgürlüklerini korumaları gerekirdi. Vatanlarını korumak için cihada atılmış bu insanlara «el-muhafızziyye» (koruyucular-muhafızlar, müdâfi'ler) diye isim verilmekteydi. Bu koruma, dini, vatanı, halkı ve malı düşmana karşı koruma hareketi idi.

Dine olan bağlılık ona olan sevgi ve onun yolunda feda olma anlayışı tarih boyunca bütün müslümanların hayatında önemli bir mevki işgal eder. İşte tarihin bu diliminde de müslüman Libya halkı bütün dini hamiyetiyle bu savaşı bir cihad hareketine dönüştürmüş ve insanları bunun için cephelerde toplamıştı.

Bu cihad hareketinin halka mal edilmesinde senûsî medrese şeyhlerinin rolleri gerçekten büyüktü. Başta Şeyh Seyyid Ahmed eş-Şerif ve Ömer Muhtar gibileri olmak üzere bütün Senûsi şeyhleri bu hareket içinde

büyük bir rol oynamışlardı. Senûsî hareket ve tarikatının yanı sıra onaltıncı asrın başından beri Kuzey ve Batı Afrikanın İslamlaşmasında büyük rol oynamış olan tarikatlar arasında Kadiriyye, Şazeliyye, Ticâniyye ve İsâviyye tarikatlarını zikredebiliriz.

Ancak haçlı zihniyetinin koyu mümessillerinden biri olan emperyalist İtalyanların Libya'yı işgallerine karşı asil bir cihad hareketinin en şerefli liderleri Senûsîlerdi. Hareketin o günkü lideri Seyyid Ahmed eş-Şerîf bütün kabile ve aşiretlere yazdığı bir mektubunda şunları söylüyordu.

«Aziz ve cebbâr olan Allah'a hamdederim.

Dini aziz kılıp yayan Allah'ın Resûlune âl ve ashâbına salat ve selam olsun. Biliniz ki, ecel ve ölüm kaçınılmazdır. Bundan kurtuluş yoktur. Yalnız savaşa katılanlar değil, bütün insanlar ölecektir. Fakat cihad alanında meydana gelecek bir ölüm dünya ve ahirette en şerefli bir ölümdür. Biliniz ki, cennet cihadta kullanılan silahların gölgesi altındadır. Düşmanın çokluğu ve güçlülüğü sizi cihaddan alıkoyma-

sın. İmanın gücü yanında hiç bir güç dayanamaz, ona karşı koyamaz... Düşmanın kuvvetleri kat kat fazla olsa bile Cenab-ı Allah onun dinine yardım edenlere fazlasıyla yardım eden ve onlara güç verendir. Allah, İslâm düşmanlarını zelil ve perişan eder. Bunun için siz de cihadta ileri atılın ve sakın gerisin geriye kaçmayınız. Bazı insanların cihadtan kaçtıklarına bakıp aldanmayın. Cenab-ı Allah, O'nun dini uğrunda cihada çıkan kimse tek başına dahi olsa ona yardım eder ve va'dini yerine getirip onu manevi askerleri ile takviye eder. Müslüman her an Allah yolunda cihad eder. Cihadında asla düsmana sırt çevirmez. İslâm askerleri İslâm'm şanı olan cihad bayrağı ve sancağım elden ele dolaştırıp asla yere düşürmezler. İşte böyle, bu şekilde zafer ve hedefe ulaşırlar. Resul-i Ekrem'in cihâdı teşvik eden ve faziletinden söz eden sayısız hadisleri vardır. Onun için kalpleriniz, asker sayısının azlığı ile sakın korkuya kapılmasın, yardımsız kaldığınız için de asla korkmayınız... İşte bunun için tek bir kişi dahi olsanız yalnız başmıza düşmana karşı koymak zo-

rundasınız. Cenab-ı Hak şöyle buyurur: «Nice küçük bir topluluk çokça kalabalık bir topluluğu yenmiştir». Cihadı teşvik eden ve cihaddan kaçan insanları müjdeleyen ve korkutan hadis-i şerifler sayısızdır. İşte onlardan sadece biri: «Şayet dünya işlerine dalıp, sığırların kuyruklarına ve ziraat işlerine yapışarak cihadı terkederseniz, tekrar dininize ve cihada dönünceye kadar Allah üzerinize bir zilleti musallat eder». İşte sizin buradaki göreviniz, düşmana karşı cihada katılarak, onları zelil edip İslamı hakim kılmak, Allah'ın dinine ve müslümanlara yardım etmek, Alah'm kelamı ve hükümleri yücelsin diye çalışmak ve küfür ehlini yok etmektir. «Cihadı terketmek dinden uzaklaşmak demektir». Bütün bu cihad farz-ı kifâye olan cihad çeşididir. Peki ya sizin ülkenize insanlarınıza, dininize, ırz, namus ve malınıza kasteden bir düşman olduğu zaman farz-ı ayn olan cihadta nasıl davranmak gerekir. Böyle bir cihaddan uzak durmak dinden çıkmaya yol açıyorsa, ya bu işgalci düşmanla işbirliği yapıp ona bağlanan ve müslümanlara karşı savaşmak

üzere bu düşman ordusuna yazılan insanların durumu ne olacak...»

İşte İtalyan emperyalistlerinin Libya'yı işgallerine karşı başlatılan cihad hareketinin anlayışı ve çıkış noktası buydu. Müslüman halkın anlayışı da bu paralelde olduğu için uzun yıllar teslim olmadan, yılmadan ve asla yorulmadan bu cihada devam etmişti. Bu da onun özgürlüğe karşı olan meyli ve susamışlığını gösterir. En ufak bir cihad çağrısını duyan müslümanlar, elindeki en basit ve ilkel silahla, bir tek atıyla bile olsa, koşup cihad hareketine katılmış ve düşmana karşı cephedeki yerlerini almışlardı. Gerek bu dünyada özgür yaşamak ve gerekse ahiret hayatında ebedî bir saadete kavuşmak için din ve vatan uğrunda savaşmak ve şehâdet mertebesine nail olmayı gönülden arzulamak, İslâmî bir inançtan başka bir duygudan kaynaklanması düşünülemez bir duygudur. Bu dini gayretle savaşmak duygusu olmasaydı, böyle her türlü kısır imkânlarla mükemmelce donatılmış bir ordu ve büyük bir haçlı devletine karşı savaşmaya imkan olamazdı.

Ömer Muhtar'ın cihad hareketinin idarî, siyasî ve askeri yönü bu prensiplere dayalı idi.

Yıllarca süren ve durmadan şehid veren bu hareketin dimdik ve zinde durmasında Ömer Muhtar'ın rolü hayli büyük ve önemliydi. Zira o daima «Allah yolunda ve İslâm düşmanlarına karşı savaşmanın, bu yolda şehid olmanın dünya ve ahiretteki sevabından, Allah indinde ve insanlar nazarındaki şerefinden» söz eder dururdu.

Gerçekten Ömer Muhtar'ın yanında yer alan mücahidler, asla savaş meydanından bir adım dahi olsa geri dönmeyi düşünmemiş ve samimiyetle Allah yolunda mü'min bir sıfatla savaşmış ve şehid olmuşlardı. Onların bu tavrı gerçekten İtalyanlara karşı gerçekleştirilen cihadın «Allah yolunda yapılmış bir cihad» olduğunu da her haliyle kanıtlar.

Ömer Muhtar, etrafındaki mücahidlerle Benine dağlarında kurduğu karargahında cihâdını sürdürmüş ve Bingazi'ye sayısız baskınlar düzenlemiş bulunuyordu. Bu baskınlar sırasında çoğu kez İtalyanları mağlup etmiş birçok silah, at ve çeşitli ganimetler ele geçirmiş bulunuyorlardı. Son derece ihtiyaç hissedilen silah ve binek atlarının önemli bir kısmını ele geçirdikleri ganimetlerden sağlıyorlardı.

Trablus cephesinde durum:

Ouchy (Üşi) anlaşmasına göre, İtalyanlar Trablus'ta egemen olacaklar, ancak halkın yönetimi «sultan'ın naibi» sıfatıyla bir Libyalı tarafından yürütülecekti. Hutbelerde halifenin adı okunacak ve halk tamamen serbest olacak ve hiçbir baskı ile karşılaşmayacak idi. Bu anlaşma böyle akdedilir, ancak İtalyanlar bir haçlı zihniyetiyle davrandıkları için buna asla uymaz ve gereğini yerine getirmeye hiçbir zaman yanaşmazlar. Ouchy andlaşmasından sonra Osmanlılar Trablustan tamamen çekilmiş oldular. Bu durumdan sonra Libya'nın karşı karşıya kaldığı iki ihtimal vardı. Ya savaşa devam edilecek ya da İtalyanların emrine girip onların yönetimi kabul edilecekti. Bu iki durum da ortaya aynı yönde iki ayrı görüşün ortaya çıkmasına sebep oldu.

Trablus'un ileri gelenleri Aziziye'de akdettikleri bir kongrede durumu tartışmak üzere bir araya gelirler. Osmanlıların çekilmesinden sonra ortaya çıkan durumu görüşmeye gelen Libyalılar iki ayrı cepheye ayrılırlar. Bir grup İtalyanlara tamamen boyun eğip onların yönetimine girmeyi daha sağlıklı bulurken diğer grup da savaşa devam

edilmesini savunuyordu. Birinci grup Ouchy (Uşi) andlaşmasındaki maddelere aldanarak Libya halkına şeklen verilmiş olan muhtariyetin İtalyanlar tarafından uygulanacağını zannediyorlardı. Bu grup İtalyanlarla iş birliğine giderek 1913 sonbaharında Trablus'un tamamen teslim olmasına neden olmuştu.

İkinci grup ise cihad hareketinin devam etmesinden yana olup gerçek bağımsızlığın silahlı mücadele ile sağlanabileceği düşüncesinin bayraktarlığını yapıyordu. Ouchy anlaşmasını benimsemeyen Osmanlı subaylarının bölgeyi terketmelerinden sonra bu ikinci mücahid grubun liderliğine Seyyid Süleyman el-Berûnî'yi getirmişlerdi.

Ouchy andlaşmasından sonra Trablus *mücâhidleri ile İtalyanlar arasında* 23 Mart 1913 tarihinde bir çatışma meydana gelmişti. Cendûbe'de yapılan bu savaş, Libya mücahidlerinin Trablus cephesinde İtalyanlara karşı yalnız başlarına yaptıkları ilk savaş olması nedeniyle büyük bir önem taşıyordu.

Bunun arkasından mücahid ve şehidlerin ileri gelenlerinden Muhammed Abdullah el-Busifi'nin de katıldığı ikinci savaş meydana geldi. Bu savaşta da mücahidler büyük gayretler sarfederek İtalyanlara kar-

şı şiddetle çarpışmış, onları sahil şeridinden içeri sokmamak için ellerinden geleni yapmışlardı. Muhammed Abdullah el-Busifî kendisine yapılan bir çok teklifleri red ettiği gibi ülke dışına hicret etmeyi de kabul etmiyerek silaha sarılmış «ya zafer ya şehadet» parola ve prensibiyle düşmana karşı şehid oluncaya kadar savaşmıştı.

Aynı şekilde 28 Nisan 1915'te yapılan diğer bir savaşta da düşman ordusu büyük bir hezimete uğratılarak sahilde sıkıştırılmıştı.

CEBELÜ'L-AHDAR VE BİNGAZİ CEPHESİNDE MEYDANA GELEN ÇATIŞMALAR

O günlerde mücahidlerin genel kumandanı olarak bulunan Seyyid Ahmed eş-Şerif'in de katıldığı bir çatışma 16 Mayıs 1913 Cuma günü meydana gelir. Bu savaş, Ömer Muhtar'm Cebelü'l-Ahdar'a gelişinden sonra emrindeki askerlerle katıldığı ilk büyük savaştı. Libyalı mücahidlerin düşmana karşı kazandığı ilk büyük savaş olması nedeniyle önemli sayılan bu savaşta müslümanların artık cihada ve ülkeyi savunmaya

devam edebilecekleri kesinlikle ispatlanmış oluyordu. Bu savaştan sonra mücahidlere büyük katılmalar olmuş ve sayıları bir kat daha artmıştı.

Seyyid Ahmed eş-Şerif, bu cihad hareketindeki büyük başarılarından, Sudan'da Fransızlara karşı yapılan savaştaki gayretlerinden ve halkı savaşa teşvik edip bunun için durmadan dinlenmeden ve yorulmadan yaptığı çalışmalarından dolayı Ömer Muhtar'ı son derece takdir ederdi. Ömer Muhtar, yalnız Ahmed eş-Şerif'in değil bütün mücahidlerin takdir ve hürmetlerini kazanmış ve onlara büyük bir örnek olmuştu. Onun «**ya zafer ya şehadet**» parolası asker arasında vazgeçilmez bir prensip olarak gerçekten yaşanan bir ölçü olmuştu.

Ömer Muhtar, Cağbûb bölgesi ile Cebelü'l-ahdar'ın batı kısmını gerek coğrafî açıdan gerekse halkının huy ve davranışları açısından son derece iyi bilmekte ve burada en hakim unsur olan el-Ubeyd kabilesine karşı büyük bir nüfuza sahipti. İşte bundan dolayı Seyyid Ahmed eş-Şerif, Ömer Muhtar'ı bu bölge kumandanlığına tayin etmişti. Ömer Muhtar'ın bu cephedeki en yakın silah arkadaşları ve daha ilerde yapılacak

büyük savaşların kahramanlarından Yusuf Ebu Rahîl ve Asmâ' eş-Şemî idiler.

Seyid Ahmed eş-Şerif, cepheleri kontrol etmek üzere buralara geldiğinde Ubeyd kabilesinin gayet etkin olduğu bu cephe kumandanı Ömer Muhtar ve yardımcılarından Şeyh Umran es-Sukûrî'nin yanında yaklaşık on beş gün kadar kahr.

1913 yılı ortalarına doğru her nedense bazı metod ve stratejiler açısından Seyyid Ahmed eş-Şerif ile Aziz Ali el-Mısri arasında bazı anlaşmazlıklar meydana gelir. Mücahidlerin güç ve silaha en çok muhtaç oldukları günlerde Aziz Ali el-Mısrî'nin birden cephelerden çekilmesi onlara zor günler yaşatır. Hatta Aziz Ali el-Mısrî ellerindeki silahları mücahidlere vermek istememiş ve bir kısmını alıp götürmüş bir kısımını da yerinde tahrip ederek kullanılmaz hale getirmişti. Bunun üzerine Mısır'a doğru çekilmek isteyen Aziz Ali'nin önünü kesen el-Menfe kabilesi ile emrindeki askerler arasında bir çatışma meydana gelir. Mücahidlerin gücünü azaltacak ve onları düşmana karşı sarsıp zayıflatacak böyle bir çatışmayı önlemek üzere bölgeye koşan Ömer Muhtar, derhal olaya el koymak üzere oraya varır. O, dört günlük bir yolculuğu bir gün-

de kat ederek bu zor ve önemli meseleyi halleder. Ömer Muhtar'ın gerek bu Arap kabilesine ve gerekse karşısındaki askerlere karşı büyük bir nüfuz ve etkinliği vardı. Bu iki taraf birbirleriyle çatışmaya girişmeden evvel oraya varan Ömer Muhtar böyle bir çatışmanın yalnız düşmana yarıyacağını ve cihad hareketini sarsacağını gayet makul ve etkili bir konuşma ile her iki tarafa ve özellikle kabilelere anlatır. Böylece her iki taraf da O'na karşı olan saygınlıklarından dolayı derhal çatışmadan vazgeçmişlerdi. Bunun yanı sıra bir türlü ellerindeki silahları mücahidlere teslim etmeyi kabul etmeyen Aziz Ali el-Mısrî ile Ömer Muhtar arasında yapılan görüşmeler neticesinde Ömer Muhtar, onu gayet İslamî bir tavırla ikna ederek elinde bulunan bütün silahları teslim etmeye razı eder. Aziz Ali el-Mısrî bu silahları sırf Ömer Muhtar ile aralarındaki dostluktan ve onun İslâm için ve vatanın düşmanlardan temizlenmesi için sarfettiği gayretleri uğruna teslim etmişti. Ömer Muhtar'ın cihad'a olan bağlılığı Aziz Alî'yi dize getirmiş ve ellerindeki silahları bırakıp gitmesini sağlamıştı. Aziz Ali el-Mısrî önce Sellum'a ve oradan da 26 Temmuz 1913 tarihinde İskenderiyye'ye varmıştı.

Gerek Trablus ve gerekse Cebelü'l-ahdar cephelerinde mücahidler bir sürü zorluklarla karşı karşıya kalmakta idiler. Hele Tunus ve Mısır'dan yardımın kesilmesi ve Osmanlı askerlerinin bölgeyi terketmelerinden sonra bu zorluklar kat kat artmıştı.

İşte bu zor şartlar altında Ömer Muhtar genel komutanın sorumluluğunu omuzlarına alacaktı. O, bu zor ve ağır sorumluluğu omuzlamaktan asla çekinmiyor ve bu konuda hiç de tereddüt etmiyordu.

İtalyanlar her türlü üstün güç ve mekanize birliklere sahip olmalarına karşılık mücahidlerin elinde birer tüfek ve altlarında bulunan birer atlarından başka bir şeye sahip değillerdi. Bütün bunlara rağmen asla savaşmaktan yılmıyor ve savaş alanından geriye tek bir adım atmıyorlardı. Ya bağımsızlık ya da şehadet.. İşte bu anlayışla amansız düşmana karşı koyuyor ve düşmanı hezimetten hezimete sürükleyerek bir çok ganimet ve silah ele geçiriyorlardı. Mücahidler 1914 Ağustosunda Birinci Dünya savaşının kopmasına kadar sürekli olarak İtalyanları sahilde sıkıştırmış ve onların iç taraflara yayılmalarını engellemişlerdi. İtalya, üç yıldır hâlâ Libya'da egemenliğini kuramadığı için dünya kamu oyunda bir hayli rezil duruma

düşmüştü. Sözde bölgeyi ekonomik yönden geri kalmışlıktan kurtarmak için buraya çıkartma yapmışlardı. Fakat üç yıldır durmadan halka karşı saldırılar düzenliyor, köyleri basıyor ve mücahidlere katılmasınlar diye erkekleri acımasızca öldürüp kadınların ırzlarına musallat oluyorlardı.

Bütün bu düşman baskın ve saldırıları yetmiyormuş gibi bu üç yıl içinde meydana gelen açlık, hastalık ve kıtlıklar yüzünden bazı insanlar zor durumda kaldıklarından hırsızlık, yağma ve çapulculuğa baş vuruyorlardı.

Ömer Muhtar, bir taraftan bu zalim düşmanı ülkeden kovmak için amansız bir mücadeleye girmişken diğer taraftan da bu asil cihad hareketinin ruhuyla bağdaşmayan bu tür aşağılık davranışlarla da uğraşmak zorunda kalmıştı. Cihada katılmaları için insanlarla tatlı tatlı sohbet edip onları ikna ettiği gibi bu hırsız, yağmacı ve çapulculara da en güzel öğütler vererek onları bu çirkin davranışlarından vazgeçirmeye çalışıyordu. Bundan güzellikle vazgeçemeyenlere karşı da gerektiğinde âdilce cezalar uyguluyordu.

1914'te çıkan Birinci Dünya Savaşının ilk yılında İtalya savaştaki yerini almıştı.

1915 yılında ittifak devletleri ile birleşerek savaşa girince Libya'daki kuvvetlerinin bir kısmını geri çekmek zorunda kalmıştı.

Bu arada Birinci dünya savaşında Osmanlılara karşı Mısır'da cephe açan İngilizlerle Libya'da bulunan Osmanlı subayları arasında da sınırda bazı çatışmalar meydana gelmişti. «Teşkilât-ı Mahsusa» ya bağlı subaylar mücahidlerden bir grupla birlikte Libya Mısır sınırında İngilizlerle savaşmış ve birçok kayıplar vermişlerdi.

Savaşın devâm ettiği yıllarda mücahidlerin genel kumandanı olarak görev yapan Seyyid Ahmed eş-Şerif 1917 yılında Libya'yı terkederek Türkiye'ye gelir. Birinci dünya savaşının en kızgın olduğu sıralarda İstanbul'a gelen Seyyid Ahmed eş-Şerif kurtuluş savaşı sırasında da Anadolu'ya geçerek kuvay-ı milliye ile birlikte bulunmuştu. Türkiye cumhuriyetinin ilk kuruluş yıllarında bir ara Ankara'da bulunmuş ve bu arada Anadolu'da çeşitli seyyahatler yapmış Diyarbakır ve Mardin'e kadar gitmişti. Daha sonra da Mersin'e yerleşmişti. Hilafetin kaldırılmasından sonra da Mersin'den Yemen'e hicret ederek hayatının sonuna kadar Asir kentinde yaşamıştı.

Seyyid Ahmed'in Libya cihad komutanlığını bırakıp ayrılmasından sonra genel kumandanlığa İdris es-Senûsî getirilir. İdris 1913 yılından beri hacc ibadetini yerine getirmek maksadıyla ülkeden ayrılmış bulunuyordu. İdris, hicaz dönüşü Filistin ve Mısır'a uğrayıp İngiliz yetkilileriyle defalarca buluşup bazı görüşmeler yapmıştı. Aynı şekilde ilk işgal günlerinde de Onun İtalyanlarla da bazı görüşmeleri olmuştu.

İtalya'nın Libya genel kumandam ve valisi olan Gritsiani'nin hatıratında yazdığına göre; 1917 yılında genel komutayı eline alan İdris, İtalyanlarla çeşitli uyuşma yollarını denemiş ve cihad hareketini saptırmak istemişti. 1917-1921 yılları arasında Senûsîlerin liderliğini yapan bu zat, savaşı sona erdirip İtalyan işgalini tanımaya yanaşmak istiyor ve bu arada İngilizleri de araya sokmaya çalışıyordu. Bunlar ise, bazı kişisel çıkarlar elde etmek için yapılan girişimlerdi. Binbir türlü zorluklarla dağlarda yazkış demeden yaşamak, doğru dürüst bir beslenmeden uzak kalmak, çadırlarda yatmak kolay bir iş değildir. Böyle asil bir cihad hareketi ancak bu zorluklara katlanmanın yanında kısır imkanlarla dev bir devlete karşı savaş vermekle istiklal elde edilebilir. Ga-

yet asilce ortaya çıkıp İslâmi birlik için çalışmalar yapmak üzere kurulan senûsilik hareketi, sonunda saptırılmış ve düşmanla işbirlikçiliğe gidilmişti. Senûsilerin bir kısmı gayet dolgun maaşlarla büyük şehirlere yerleşmiş ve İtalyanlarla bir arada yaşamaya başlamışlardı. Bir kısmı da bu savaşa son verip sözde kan akıtılmasını önlemek istiyorlardı. Böyle bir barış için de İdris, durmadan Ömer Muhtar ve adamlarını sıkıştırıyordu.

Fakat Ömer Muhtar'ın tutumu nasıl oldu? Gerek İtalyanlarla ve gerekse doğu sınırlarında İngilizlerle yapılan savaşlardan sonra bir sürü iktisadi zorluklar ortaya çıktı. Zira bu savaşlara katılmak üzere dükkanlarını kapatan halk, ticarî hayata son vermiş ve bundan dolayı kıtlık ve yokluklar almış yürümüştü. Bu sıralarda Ömer Muhtar ailesinin bulunduğu Cağbub cephesinde çarpışıyordu. Bu zorluklar, kıtlık, yokluk, hastalık ve ölümler insanları müşkil durumlara sürüklemiş bulunuyordu.

Cihad hareketine katılanlardan bazen usanan kimseler çıkmaktaydı. Hemen hemen şehid vermeyen aile kalmamıştı. Savaş sürüp gidiyordu. Ancak neredeyse ümidini kesmek üzere bulunan insanlar durmadan

barıştan söz ediyor ve savaşı bitirmek istiyorlardı. Bunun için de bir çok kimse Ömer Muhtar'a baş vurduğunda mutlaka sert bir dille karşılaşıp geri dönüyordu.

Nihayet Ömer Muhtar'm aşiretine mensup bazı kimseler ona gelerek savaşa son verilmesini isterler.

İslâm'ın emrettiği cihad ruhunun espirisini iyice kavramış bulunan Ömer Muhtar'ın böyle bir tavra karşı taviz vermesi asla düşünülemezdi. Zira o, biliyordu ki, İslam ülkesinin bir bölgesi işgal edildiği zaman cihad farz-ı ayn'dır. Onun için bu akrabalarına gayet sertçe bir çıkış yaparak tek başına kabileyi terk edip 1918 yılında Ubeyd kabilesinin bulunduğu el-Kusur'a gelir. Cihadının büyük bir kısmını bu bölgede geçirmiş olan büyük mücahid, tekrar burada hiç durmadan birliklerin başında savaşma devam eder.

İdris es-Senûsi, genel komutayı eline aldığı 1917 yılından beri Ömer Muhtar'ı çeşitli vesilelerle ikna etmek istemiş ve ona birçok önemli şahsiyetlerin yanısıra bazı kabillerine ileri gelenleri vasıtasıyla baskılarda bulunmuştu.

İdris, Ömer Muhtar'a bir heyet gönderip onu Ecdâbiye'ye davet eder. Zira Ömer

Muhtar ve onun gibi düşünen diğer kumandanlar İdris'in İngiliz ve İtalyanlarla olan ilişkilerinden asla hoşlanmıyorlar ve bunu bir zaaf ve verilmiş bir taviz olarak görüyorlardı. Gerçekten İtalyanlar Birinci Dünya Savaşma girdikten sonra Libya'daki askerlerinin bir kısmını savaş meydanlarından çekerek Avrupa'daki cephelere kaydırmış ve bu arada mücahidlere karşı giriştikleri saldırıların büyük bir kısmında perişan edilmişlerdi. Üst üste birkaç yenilgi olan İtalyan kuvvetleri ister istemez mücahidlerle barış yollarını aramaya koyulmuşlardı. Bu barışın sağlanması için de İdris es-Senüsi'yi kullanmaya ve onu ikna etmeye çalıştılar. Ama Ömer Muhtar böyle bir barışa asla yanaşmadı. «İtalyanlarla bir barış masasına oturmak onları taraf kabul etmektir. Halbuki onlar işgalci bir güçtürler. Müslümanların topraklarını zorla işgal etmiş bulunuyorlar. Onun için asla taraf olamazlar. Taraf olarak kabul edildikleri takdirde onların bu topraklar üzerinde bir hakları olduğu itiraf edilmiş anlamına gelecektir.» Ömer Muhtar bu şuur ve anlayışla hareket ediyor ve İdris'in tekliflerini asla kabul etmiyordu. Halbuki İdris sürekli olarak Ömer Muhtar'ı, Ecdâbiye'ye götürüp orada pasif bir görevde

tutmaya çalışıyordu. Bu da Fizan, Trablus, orta Libya ve özellikle 1915 yılındaki «Kardabiye» de dehşetli mağlubiyetden sonra mücahidlerin cihad alanındaki liderlerinin Ömer Muhtar olduğunu kabullenen İtalyanların giriştikleri teşebbüsler sonucu yapılmak istenen bir oyundu. Bu mağlubiyetlerden sonra İtalyanlar tamamen sahil şeridine geri çekilmiş ve birinci dünya harbi boyunca burada sıkışmışlardı. Buradaki kuvvetlerini de, sahilde demirlemiş bulunan donanmadaki toplarla korumaktaydılar.

Bu arada barış yanlısı olan İdris es-Senûsî aleyhinde cephelerde bir kıpırdanma görülmeye başlandı. Bu barış taraftarları, Libya cihad hareketinde bir köleleştirme ve emperyalistlere boyun eğme devri açmış oluyorlardı. Bir ara Seyfeddin es-Senûsî, İdris'in bu tavrına karşı koymak için harekete geçmiş ancak İdris, Seyfettin'e engel olmaya çalışarak Ömer Muhtar'ın en yakın silah arkadaşı olan Abdullah es-Sûdânî ile buluşup Ömer Muhtar'la birlikte bu iki önemli şahsiyeti kısa bir müddet için dahi olsa cephelerden uzak tutmaya uğraşıyordu. Bu da onun İtalyan ve İngilizlerle daha çabuk barış yapmasını sağlayabilirdi.

Diğer taraftan Ecdâbiye'de bulunup da İdris'in bu tavrına karşı çıkan bazı Osmanlı subay ve askerlerini de buradan sürerek onları el-Kufra ve Cağbub'a zorla gönderir. Ayrıca İdris, yine kendisine karşı olan bir grup mücahidi de tutuklayarak ülkenin uzak bölgelerine sürgün eder. Bu yaptıklarından sonra muhaliflerden kurtulduğunu zanneden İdris, tekrar İtalyanlarla barış görüşmelerine başlar.

1917 yılı Nisan ayında İdris ile İtalyanlar arasında barış görüşmeleri yapılır. İtalyan hükümeti adına iki kişilik bir barış heyeti ile İdris'in temsilcileri arasındaki görüşmelerde karşılıklı olarak şu teklifler ileri sürülür:

İtalyanlar bütün medrese şeyhlerine dolgun maaşlar verecekler. Böylece şeyhler İtalyanlarla Libya halkı arasında gerektiğinde arabuluculuk yapacak ve halkı savaştan vazgeçmeleri için ikna edeceklerdi. Bütün cephelerdeki askerler dağılacak ve silahlardan tecrîd edileceklerdi. Bu medrese ve tekke şeyhlerini de İdris'in sunacağı üç kişilik bir listeden birini seçerek tayin edeceklerdi.

İşte 1917 yılındaki bu barış görüşmeleri ile kısa bir müddet de olsa savaşa ara veril-

miş ve İtalya birinci dünya harbi sonuna kadar vakit kazanmaya çalışmıştı. Hatta İtalya sözde taviz diye Barka'da özerk bir yönetimin kurulmasına müsade edecek ve bu yönetimin de kendine özgü bir anayasası olacak ve siyasî, askerî ve mülkî işlerini de tayin edecek bir Emir tarafından yürütülecekti. İtalya kralının tayin edeceği bu Emir, sözde, «Arap Barka» devletinin, anayasası olan bir «Emir»i olacaktı. Ayrıca bölgenin yerel işlerini yürütmek üzere de bir temsilciler meclisi kurulacaktı.

Ömer Muhtar bu teklifleri işitince bir hayli hayretlere düşmüştü. Böyle bir anayasa, Emir ve temsilciler meclisinin oluşturulması demek, İtalya'nın Libya topraklarındaki egemenliğini kabul edip bunu resmen tanımak demekti. Ömer Muhtar ve arkadaşları bunu asla kabul etmeyip sadece İtalya'nın sahil şeridinde serbestçe ticaretle uğraşmasına müsaade edilebileceğini ve onlara bundan başka hiçbir hak ve yetki verilemeyeceğini ifade etmişlerdi.

İtalya, Ömer Muhtar ve yakın arkadaşlarının bu kesin tavrını görünce artık savaşa devam edileceğini anlamışlardı. Halbuki bu dönem, yani birinci dünya harbinden sonraki dönem, İtalya için siyasî, ekonomik

ve sosyal bozukluğun en yoğun yaşandığı bir dönemdi. İç işleri tamamen karışık olan İtalya'nın dışarıdaki buhranlarını gidermede hayli zorluklarla karşılaşacağı kaçınılmazdı. İşte bundan dolayı tekrar yeniden Libya'da savaşmayı göze alamamasına rağmen prestijini korumak için buna mecbur kaldı. 1919-1922 yılları arasında İtalya'da hüküm süren hükümetlerin genel politikası hep savaştan kaçmak olmuştu. Özellikle gerek hükümette ve gerekse parlamentoda savaşa girmeme konusunda bir kanaat ve istek vardı. İtalyanlar, savaşa götüren ve savaşı gerektiren her türlü sömürme duygusunun tekrar uyanmasına pek taraftar görünmüyorlardı. Zira İtalya gerçekten savaştan bıkmış durumdaydı. İdris es-Senûsi ile yapmış olduğu barış görüşmelerinin devamı isteniyor ve ateşkesin sürmesi şiddetle arzu ediliyordu. Bunun için Senûsîlerden barış yanlısı olanlara milyonlar tutan mükafatlar, nişanlar, hediyeler ve rahat yaşama güvenceleri verilmekteydi.

Nihayet 25 Ekim 1920 tarihinde, İtalyan işgalinden dokuz yıl sonra İdris ile İtalyanlar arasındaki görüşmeler yirmi maddelik bir anlaşmayla sona erdi. Artık, İdris, Cağbûb, Câlo ve el-Kufraya «Emir» olmuş

ve bu emirlik görevi de verasetle evladlarına intikal edileceği üzerinde anlaşma sağlanmıştı.

Kuzeyde ve sahil bölgesinde ise tamamen İtalyanların sözü geçecek ve onların hakimiyeti tanınacaktı. Ayrıca Senûsî ailesinin bazı fertlerine de maaş ve hediyeler verilmesi kabul edilmişti. Bunlara karşılık İdris de bütün birlik ve cephelerin, bütün askeri karargâhların sekiz ayda tamamen dağıtılacağını kabullenmişti. Bu cepheler sekiz ana cepheye ayrılmış bulunup iki tanesi tamamen Ömer Muhtar'ın emir ve komutası altında bulunuyordu. Bu askerî birlik ve cephelerin işgalin ilk günlerinden beri oynadıkları rol hayli büyüktü. Bu birliklerin kumandanları aynı zamanda bölgenin idarî âmiri ve kadısı durumunda idiler. Bütün idârî ve askerî işler baktıkları gibi halkın her türlü ihtiyaçlarını bunlar sağlar ve ayrıca yargı işlerine de bakarlardı. İtalyanların bu birlik ve cepheler üzerinde bu kadar durması işte bundandı.

Mücahidler ve cihad hareketine gönül veren halk, bu cephelerin dağılması ve silahtan tecrid edilmelerini kabul etmeye asla yanaşmayıp barışın bu maddesini hiçbir zaman çalıştırmadılar. Zira müslüman halk,

İtalyanlara güvenemiyor ve bundan dolayı silahlarını elden bırakmak istemiyorlardı. Halbuki İtalyanlar öncelikle bu cephelerin dağıtılmasını, silahların elden bırakılmasını ve medrese şeyhlerine maaş bağlanmasını şiddetle istiyorlardı. İşte o zaman cihad hareketi sona erebilirdi. Ama İtalya daha evvelki zalim davranışlarından dolayı medrese şeyhlerine bir itimat telkin edememiş ve bu konuda onları ikna etmesi de mümkün olmamıştı.

Kabile reisleri Eylül 1921 yılında Ömer Muhtar'ın başkanlığında bir toplantı yaparak durumu gözden geçirdiler. Aslında bu toplantıya katılanlar düşmana karşı kesin bir tavır içindeydiler. İtalyanların Libya topraklarındaki on yıllık süre içinde ortaya koydukları zülümlerini çok iyi bilen mücahidlerin liderleri «Barış» ismi altında bir oyuna gelmek istemiyorlardı. Onun için bu toplantıda ülkelerini emperyalist İtalyanlara karşı sonuna kadar koruyup asla bir oyuna gelmiyeceklerine ve savaşa devam edeceklerine karar verdiler. İtalyanların öne sürdüğü barış maddelerinde kaydedilen askeri kamp ve cephelerin dağıtılması meselesi de şiddetle reddedilip böyle bir istek nefretle kınanıyordu. Zira bu cepheler halkın

güvenliğini sağlamaktaydı. Buraların dağıtılması demek, silahların elden bırakılıp vatan ve milletin güvenliğini tehlikeye sokup İtalyan hakimiyetini kabul etmek demekti.

İşte 1917 yılından 1922 yılına kadar süren bu beş yıllık bir dönem, Ömer Muhtar'ın barış görüşmelerine şiddetle karşı çıktığı bir dönemdi. Bu dönemde genel kumandanlık İdris es-Senûsî'nin elinde olmakla beraber birçok cephede Ömer Muhtar'ın sözü geçerli oluyordu. Mücahidlerin ona olan güven ve bağlılıkları sonsuzdu.

Ama İdris, İtalyanlarla yaptığı barış görüşmelerinde kararlaştırdıkları maddeleri uygulamaya koyamadığından dolayı hayli sıkıntılı olup durmadan mücahidleri sıkıştırıp duruyor ve onlara baskı yapmaya çalışıyordu. Fakat bu hususlaki anlaşmazlıklar ister istemez Yeşildağ mücahidleri arasında gergin bir havanın oluşmasına neden olmuştu. Ancak İdris, İtalyanlara acele etmemelerini tavsiye edip barıştan yana olan mücahidlere de bir infialde bulunmamaları için gerekli öğütleri veriyordu.

Bu arada, mücahidlerin silahlarını bırakıp askerî kamp ve cephelerini dağıtmamaları İtalyanları sabırsızlandırıyordu. Bunun

için bir hileye başvurdular. Mücahidlerin ve barıştan yana olmıyanların askeri kamp ve cephelerine karşı İdris'ten ve barıştan yana olanlarla müşterek askeri cepheler oluşturmayı kararlaştırdılar. Ancak bu cephelerde dört Senûsî askere karşılık beş İtalyan askerinin olması önerilir. Bunun için de İdris ve İtalyan yetkilileri 11 Kasım 1931 de bir araya gelirler.

İtalyanlar bu müşterek askeri kamplara büyük bir ümit bağlayıp bunlarla siyasi emellerine ulaşacaklarını zannetmişlerdi. Fakat bu hile ve ümidleri kursaklarında kaldı. Ömer Muhtar, bütün Libya halkına ve cephelerdeki mücahidlere bir çağrıda bulunarak bu müşterek kamplara kimsenin katılmamasını bir genelge ile bildirir. Gerçekten Ömer Muhtar'ın yalnız Yeşildağ'da değil bütün Libya'da bir etkinliği vardı.

Ömer Muhtar, 1922 yılı Haziran ayında başta Yeşildağ olmak üzere Trablus, Bingazi ve diğer bütün bölgelerdeki cephelere hitaben bir savaşa davet genelgesi gönderir. Bu genelgede kendisinin yanısıra birçok kabîle şeyhleri ile şehirlerin ileri gelenlerinin imzaları vardı. Mücahidlerin genelgede ülkenin emperyalistlerden kurtarılması, yabancı askerlerden tamamen temizlenmesi ve

safların birleştirilip o şekilde cihada devam edilmesi için çalışmasını istiyorlardı.

Buna karşılık emperyalist İtalyanlar, Ömer Muhtar ve cihadını durdurmak ve onu akamete uğratmak için ellerinden geldiği kadar durmadan hile ve tuzaklara baş vuruyorlardı. Bunun için de 10 Ağustos 1922 de İtalyan kraliyetinden bir karar çıkar. Bu karara göre Ömer Muhtar, İtalyan yönetimi tarafından İdris es-Senûsî'nin teklifi üzerine el-Kusur Medresesi şeyhliğine tayin edilip resmen bu görevi onaylanarak aylık 900 franklık bir maaşla görevine başlaması istenir. Bu maaşı da üç ayda bir ödemek üzere Temmuz 1922 başından itibaren geçerli sayılır.

Ömer Muhtar, bu kararı işittiği zaman hiç bir şey duymamış gibi böyle bir teklife kulaklarını tıkar ve davranışlarıyla bunu reddeder. Bu mektubu kendisine ulaştıran kişi elçi olmasaydı mutlaka idama mahkum edilecekti. Fakat elçi, iyice azarlandıktan sonra geldiği yere eli boş olarak geri gönderilir.

Ömer Muhtar, bu cihad hareketine başladığı günden sonuna kadar vefa ve sadakatla bağlı kalmıştı. Onun tavrı, ne sulh yapmak ne de düşmanı taraf kabul etmekti. Tek

hedefi ve yegane çıkış yolu olarak bu işgal kuvvetlerini ülkeden çıkarıp atmaktı. Bunu gerçekleştirebilmenin de biricik yolu olarak cihadı ve silahlı mücdeleyi görüyordu. İşte bu «ya zafer ya da şehadet» anlayışıyla hareket edip bunda ısrar eden Ömer Muhtar ve arkadaşlarının bu kesin tavrı, İdris'in İtalyanlarla olan ilişkilerinin fiyasko ile sonuçlanmasına neden olmuştu. Bu barıştan yana olanların «silahları elden bırakma» istekleri asla gerçekleşememişti.

İdris, son bir defa, kendisinin genel kumandan olduğunu ve İtalyanlar tarafından Trablus ve el-Barka'ya «Emir» tayin edildiğini, bundan dolayı da kendisine itaat edilip barışın sağlanması gerektiğini ifade eden bir genelge çıkartır. Bu genelgeden maksadı da hem «Emir»liğini ilan etmek hem de barış maddelerini uygulamaya koymaktı.

Fakat tam o sıralarda İtalya'da bir devrim meydana gelmiş ve Faşistler yönetimi ele geçirmiş bulunuyorlardı. Mussoloni İtalya lideri olmuş ve Libya için yeni bir zülüm dönemi başlamıştı.

İtalyanın yeni faşist yönetiminin İdris ile daha evvel yapılmış bulunan barış andlaşmasını kabul etmediğini ve Libya'daki durumu yeniden gözden geçirip silahlı bir işgal

hareketini sürdürmekten yana olduğunu anlayan İdris, hemen tedavi olmak bahanesiyle Mısır'a gider. 1922 yılı sonlarında İdris'in cihad hareketini kendi kaderine terkedip gitmesi üzerine bütün askerî, siyasî ve idarî yönetim tamamiyle Ömer Muhtar'ın omuzlarına yıkılmış oluyordu.

İşte burada da Ömer Muhtar'ın hayatında yeni bir safha açıldığı gibi cihad hareketinde de yepyeni bir dönem başlamıştı artık.

İKİNCİ BÖLÜM

CİHAD HAREKETİ KUMANDANI ÖMER MUHTAR (1922-1931)

ÖMER MUHTAR VE CİHADININ EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

1923 yılından sonra Libya cihad hareketinin genel kumandanlığını üstlenen Ömer Muhtar'ın gösterdiği kahramanlık ve ortaya koyduğu cihad anlayışı, ondokuz ve yirminci asırlarda dünya tarihinde eşine çok az rastlanan kurtuluş hareketlerinden biridir. Hatta İslam tarihinin bu son iki asrında İs-

lamî endişe taşıyan en uzun ve en büyük İslamî cihad olduğu rahatlıkla söylenebilir.

İtalyanların 1911'de yaptıkları çıkartma ve işgal hareketine karşı koyan bölgedeki Osmanlı kuvvetlerine yardım eden mücahidlerin işbirliği ile bu düşman işgali 1914 yılına kadar sahilde tutuldu denebilir. 1914-1917 yılları arasında mücahidler fiilen tek başlarına düşmana karşı savaştılar. Ancak bu arada Osmanlılardan ve kısmen de Mısır'dan yardım alıyorlardı. 1922 yılında Senûsî hareketinin lideri İdris'in Mısır'a kaçması ile hareket tamamen kendi başına terkedilip tabir caizse kendi yağıyla kavrulmakla baş başa bırakıldı.

İşte bu tarihten sonra yukarıda gördüğümüz gibi genel kumandanlığı Ömer Muhtar üstlenir ve mahalli kaynaklarla hareketi sürdürmeğe çalışırlar. Bu durumda hareketin iktisadî kaynakları nelerdi? gibi bir soru hatıra gelebiliyor. Elimizdeki bilgi malzemelerinin elverdiği oranda bunları tetkik etmeye çalışalım.

İktisadî Kaynaklar:

Ömer Muhtar'ın hareketi tamamen eline aldığı günden sonra mücahidlerin gelir-

leri tümüyle mahalli sayılırdı. Çünkü dahilden, müslüman halktan sağlanan gelirler, dışardan gelen yardımlarla kıyaslanmıyacak kadar çok çok fazlaydı. Dışardan gelen yardımlar devede kulak misali idi. Mahalli gelir kaynakları da genellikle müslüman halktan sağlanan zekat ve öşürlerin yanı sıra düşmandan elde edilen ganimetler ve gümrük gelirleri idi. Bunlardan başka cihad hareketi yönetiminin topladığı satış vergisi de ayrı bir gelir kaynağı idi.

Zekat ve öşürler Osmanlı yönetimi zamanında toplanır ve yerlerine harcanırdı. Ancak savaştan sonra toplanan bu zekat ve öşürler artık mücahidlere verilmeye başlanmıştı. Osmanlılar 1902 yılına kadar direkt kendi memurları aracılığıyla bu zekatları toplarlardı. Fakat bu tarihten sonra Senûsî tarikatı devreye girince artık halktan toplanan zekat ve öşürler Senûsî medreseleri aracılığıyla harcanırdı. Bu durum 1917 yılında Seyyid Ahmed eş-Şerif'in Türkiye'ye geldiği yıla kadar sürmüş oldu. İdris es-Senûsi'nin 1917 yılında genel kumandanlığa getirildiği tarihten itibaren İtalyanlarla sulh yapma ve savaşı terketme yollarını araması mücahidler tarafından pek tasvip görmemişti. İdris'in bu sulhtan yana olan tavrı

üzerine müslümanlar zekat ve öşürleri doğrudan Senûsî medreselerine vermeyerek kendileri mücahidlere vermeye başladılar.

Ömer Muhtar'ın Mısır'dan yardım almak üzere yaptığı seyahatten eli boş olarak geri dönünce artık cihad hareketi tamamen yerli kaynaklara dayanmak zorunda kaldı. O zaman da Ömer Muhtar, halktan toplanacak olan bu zekat ve öşürlerin nasıl toplanacağı hususu ile ilgili bir tüzük hazırladı. Çünkü zekat ve öşürler cihad hareketinin en büyük geliri durumunda idiler.

Zekat her yıl Muharrem aymda İslam hukukunun gerektirdiği prensipler dahilinde müslüman halktan toplanmaktaydı. Her yıl Muharem ayında zekat ve öşürleri toplamakla görevli memurlar halk arasma dağılırlardı. Gerek öşür olarak toplanan buğday, arpa ve diğer hububatların yanı sıra nakit ve davar olarak da çeşitli zekatlar toplanırdı. Bütün bunları toplamakla görevli olan zekat memurlarının İslami prensipler içinde yetkileri gayet genişti. Ayrıca toplanan bu zekatları sağ salim ve rahatlıkla cihad karargâhlarına ulaştırmak için koruyucu askerler de görev alırlardı. Ancak, bu zekatları toplama yetkisini haiz olanlar, Ömer

Muhtar'dan kendilerine verilmiş imzalı ve mühürlü belgeler taşırlardı. Halk bu imzalı ve mühürlü belgeleri görmedikçe hiç kimseye zekat ve öşür vermezdi. Bazen bu belgeleri de Ömer Muhtar adına onun yardımcısı el-Fadîl Ebu Ömer imzalardı. Bu yardımcısının yanısıra ayrıca Yusuf Ebu Rahîl, Abdülhamid el-Abbar ve Osman eş-Şamî de yetkili kişilerdi.

Bu zekat ve öşürler İslâmî ölçüler içinde toplandıktan sonra bölgedeki cephe ve askeri karargah kumandanına teslim edilirdi. Ancak bu cephelerin bir askerî ve bir mülkî kaymakamları bulunurdu. Askerî kaymakam veya kumandan hareketin askerî yönü, silah ve cephaneleriyle ilgilenirdi. Mülkî kaymakam ise diğer mahalli ve siyasi işleri yönetmekteydi. İşte zekat ve öşürler bu mülkî amir'e teslim ediliyordu.

Zekat ve öşürleri toplama memurlarına ücretleri ödendikten sonra getirdikleri mallar kendilerinden teslim alınırdı. İtalyanlar sürekli olarak bu zekat kafilelerinin yolunu kesmek ve malları müsadere etmeye çalışıyorlardı. Ancak mücahidler ellerinden geldiğince bu malları yerlerine salimen götürmeye gayret ederlerdi.

Genellikle bu zekat ve öşürler İtalyanların hakimiyetleri altında bulunan Bingazi, Merc, Derne ve Topruk illeri ve ilçelerinden toplanırdı. Ayrıca Ömer Muhtar bu illerdeki müslümanlardan zekat ve öşürler dışında da bazı yardımlar almakta idi. Hatta Graziani'nin ifadesine göre İtalyan haber alma örgütleri bu yardımları yapan kişileri bir türlü tesbit edemiyorlardı. Zira İtalyanlar böyle yardımları gördüğü anda derhal mallara el koyuyor ve bu yardımları yapanları da derhal idam ediyorlardı. Bingazi'de sıkıyönetim mahkemesinin idam edip mallarını müsadere ettiği Muhammed el-Haddâd bunlardan biri idi. Oğlu ile birlikte idam edilen bu şahıs Bingazi ve çevresinden mücahidlere büyük miktarda yardım sağlamaktaydı. Ayrıca İtalyanların tamamen hakim oldukları şehirlerde yaşıyan halk ellerinden geldiğince yardımlar toplar mücahidlere ulaştırırlardı. Hatta bazı medrese şeyhleri şehirlerde yaptıkları görevler karşılığında İtalyanlardan aldıkları maaşlarını olduğu gibi hatta üzerlerine topladıkları zekatları ilave ederek mücahidlere gönderiyorlardı. Yalnız para değil, zahire ve hatta İtalyan cephanelerinden aşırdıkları silahları da cephelere ulaştırıyorlardı. Hatta İtalyanların

nezdinde çalışan memurlar bile maşlarının onda birini (öşrünü) ayırarak yardımlara ekliyorlardı.

Ganimetlere gelince; Ömer Muhtar'ın kumandanlığı sırasında yapılan sayısız savaşlarda bir hayli yekun tutan ganimetler ele geçiyordu. Bu ganimetler iki çeşitti.

Bir kısmı doğrudan doğruya mücahidlerin İtalyan ordularıyla yaptıkları savaşlarda elde ettikleri ganimetler. Zaferlerin neticesinde düşman askerlerinin bıraktıkları silah, yiyecek ve giyeceklerle öldürülen veya esir edilenlerin üzerinde çıkan mal ve silahlar. Bunlar ganimetlerin İslâmdaki hükümlerine göre toplanır ve taksim edilirdi. Bu ganimetlerin beşte biri önce ayrılarak kumandanlık emrine verilir ve genel giderlere harcanırdı. Geri kalan 4/5 ise mücahidler arasında bölüştürülmekteydi. Mesela 1927 Mart ayında gerçekleştirilen er-Ruhaybe zaferinde elde edilen ganimetler gerçekten küçümsenmeyecek kadar çoktu.

Ganimetlerin diğer bir çeşiti ise İtalyanların emrinde çalışan müslümanların ele geçirdikleri ganimetlerdi. Bunlar genellikle davar ve zahîre şeklinde oluyordu. Bazen bir görevli İtalyanlara ait olan sürüleri önüne katıp mücahidlere ulaştırıyordu. Hatta Gra-

ziani hatıralarında 1929 Şubat ayında 47 sığır, 210 koyun ve 23 devenin kaçırılarak mücahidlere teslim edildiğini kaydeder. İtalyanlar bütün gayretlerine rağmen bu ganimet vurgunlarını engelleyemiyorlardı.

Bunlardan başka büyük bir yekun tutmamakla birlikte satıcılardan yüzde beş satış vergisi alınıyordu. Çarşı ve pazarlara mallarını getiren köylülerden alınan bu vergi doğrudan cephe kumandan ve kaymakamlarına intikal ettirilirdi. Ayrıca bir deve satışından da yüz frank vergi alınırdı. Zaten şehirlere getirilen malların İtalyanların şerrinden kurtarılması gayet zor oluyordu. Onun için halk böyle satışlarda seve seve vergi ödüyordu.

Bu gelirlerin yanısıra cephede bulunan mücahidlerin akrabaları onlara giyecek ve yiyecek, hatta bulabildikleri zaman silah yardımı yapıyorlardı. Belirli mevsimlerde halkın hazırladığı bu yardımlar cephelerdeki çocuklarına ve mücahidlere ulaştırılırdı. Hatta bazen Ömer Muhtar'ın emri ile askerlerin bir kısmına izin verilerek evlerine gönderilir, bir müddet dinlenen bu askerler geri gelirken bazı yardımlarla dönerlerdi.

Gerek zekat, öşür ve satış vergileri ile elde edilen gelirler ve gerekse ganimetler,

merkezlerde toplandıktan sonra bunlardan nakit olanlarıyla mücahidlerin ihtiyaçlarını gidermek üzere çarşı ve pazarlara adamlar gönderilir, gereken eşya ve gıda maddeleri temin edilirdi.

Hatta İtalyan zulmü altında yaşıyan halk ticaret ismi altında yüklerini hazırlar ve Yeşildağ'a kervanlar götürür mücahidlere yardım ederlerdi. Bazen de çeşitli eşya çarşılara götürülerek giyecek ve yiyeceklerle değiştirilip mücahidlere ulaştırılırdı.

Diğer taraftan Mısır'dan gelen şeker, pirinç, çay ve un gibi maddeler Sellum limanına ulaştırılırdı. Bu maddeler Mısır'da çok ucuz fiyatlarla satılıyordu. Onun için gerek kara yoluyla gerekse denizden bu Sellum limanına ulaşan gıda maddeleri Yeşildağ'a sevkedilirdi.

İtalyan genel kumandanı Graziani, 1930 yılında Sellum'a gelen gıda maddelerinin on bin tona yakın olduğunu kaydeder. Halbuki bu şehir halkının yıllık çay ve şeker tüketimi nihayet 3,5 ton civarında olduğuna göre geri kalan altı buçuk tonluk gıda maddesi olduğu gibi Yeşildağ'a, mücahidlere oluşturılıyor ve buna engel olamadıklarını ifade ediyordu.

Fakat bütün bunlara rağmen mücahidlere ulaşabilen yiyecekler onların ihtiyaçlarının çok az bir kısmını karşılayabiliyordu. Giyecek ve yiyecek sıkıntısı bir hayli fazla idi. Hatta ileri gelen kumandanlardan biri zalim İtalyanların baskılarının artması üzerine içine düştükleri sıkıntıları bir mektupla Mısır'a İdris es-Senûsi'ye yazıyordu. 17 Temmuz 1930 tarihini taşıyan bu mektupla mücahidlerin sıkıntıları ve çektikleri ızdıraplar dile getiriliyordu.

Aynı şekilde çektikleri büyük sıkıntıları az da olsa hafifletebilmek için Ömer Muhtar çeşitli bölgelere durmadan mektuplar yazıyordu. Halk büyük bir arzu ve istekle ellerinde mevcut olan her şeylerini mücahidlerle paylaşmaya hazır durumdaydılar. Ancak İtalyanlar bu hususta halka büyük ve acımasız gözdağı veriyor ve böyle bir davranışa kalkışanları mutlaka idam ediyorlardı.

Graziani 22 Mayıs 1930 tarihinde halka karşı yayınladığı bir genelgede mücahidlere zekat, öşür veya her hangi bir yardımda bulunanların anında idam edileceğini duyuruyordu. Maalesef bu genelgeden sonra halka ulaşan yardımlarda büyük bir düşüş görüldü. İşte Ömer Muhtar'ın bu tarihlerde

yazdığı mektuplarda sık sık yardım istendiği ve bu yardımlara son derece muhtaç oldukları yazılmaktadır. Ömer Muhtar'ın Seyyid Ahmed eş-Şerif'e Türkiye'ye yazdığı mektup bu mektuplardan biridir.

Cihad hareketinin sosyal temelleri:

Libya'nın işgalcilere karşı verdiği kurtuluş savaşı ile Ömer Muhtar'ın liderliğindeki cihad harketinin sosyal temelleri derken bu cihada katılan insanların katılış hedefleri, silahlandırılmaları ve hangi gaye için savaştıklarını kastediyoruz.

Ömer Muhtar, düşman kuvvetlerinin kat kat üstünlüklerine rağmen daima güçlü ve kuvvetli bir hal içinde idi. Hiç bir zaman morali bozulmaz ve düşmanın üstün silahlarından, mekanize birliklerinden, uçak ve tanklarından asla korkmaz ve mücahidleri de aynı zindelikte tutmaya çalışırdı. O, düşmanın, mücahidlerin arasmı bozmak için sarfettiği gayretlerini hep boşa çıkarır ve düşmanın, müslümanların saflarında açtıkları gedikleri anında bir konuşma ile rahatlıkla tıkardı.

Libyalı insanın daima üstünlük taslama duygusunun aşırılığından dolayı kabileler

arası sürekli bir çekişme ve anlaşmazlık söz konusu olurdu. Ama Ömer Muhtar, kabileler arasındaki bu anlaşmazlıkları liderlik vasıflarıyla ustaca hemen halleder ve bu bir birine zıt huy ve yaratılışlara sahip insanları hemen İslamî anlayış ve çizgiye çekerek din ve vatan için aynı saflarda savaşmaya sürüklerdi. Ömer Muhtar ve yakın silah arkadaşlarından Abdulhamid el-Abbar kabileler arası anlaşmazlıkları halletmede büyük rol oynamışlardı. Onların araya girmesiyle kabileler hemen anlaşmazlıkları unutur savaşa koşarlardı.

Ömer Muhtar liderliğindeki mücahidler genellikle el-Ubeyd, el-Berdis, el-Hasse, ed-Derse ve el-Avakir kabilelerinin ferdlerinden oluşmaktaydı. Ancak bunların adetleri hakkında kesin bir fikrimiz yoktur. Sadece 1924 yılında yapılan bir tesbite göre bizzat savaşan mücahidler ve cephede silah kullananlar üçbin kişi civarında idiler.

Kabile şeyhleri sürekli olarak gençleri cihada teşvik eder din ve vatan uğrunda kafirlere karşı savaşa davet ederlerdi. Çünkü kabile şeyhleri, kabile içinde yegâne denge unsuru olduğu gibi sözüne mutlaka itibar edilen insanlardı.

Ayrıca kabileler, bu cihad hareketine katılan askerleri ve şehidleri ile övündükleri için kabileler arasındaki rekabetlere yol açardı. Bu da gönüllü savaşçıların artmasına ve cihad hareketinin kuvvetlenmesine sebep olmaktaydı.

Ayrıca her kabile verdiği her şehid yerine hemen yeni bir asker göndermeye davet edilirdi. Şehid düşen bir ferdi yerine yeni gönüllü asker göndermeyen kabile her bir asker için 1000 frank ödemekle yükümlü tutulurdu. Bunun yanı sıra kabileler birliklerini asker gönderme hususunda da teşvik ederlerdi.

Silah durumu :

Cihad hareketinin en büyük sıkıntılarından birisi de silah sağlanması konusunda toplanıyordu.

Mücahidlerin silah fabrikaları olmadığı bilinen bir hususdu. Ama müslüman kendi dini ve vatanı için gerekirse sadece eline geçirdiği bir sopa ile savaşmasını bilendir. Güçlü bir emperyalist devlete karşı yirmi küsur yıl direnmek kolay bir şey değildir. Fakat bu silahlarını bazen ganimet yoluyla düşmandan elde ederlerdi. Örneğin 1923 yı-

lına gelinceye kadar ki dönemler hep böyleydi. Mahruka, Kardabiyye, Sîdî kırbâ', Yevmü'l-cumua gibi savaşlarda müslümanlar İtalyanlara karşı galip gelerek bir hayli miktarda silah elde etmişlerdi. Aynı şekilde 1913-1915 yıllarında birinci cihan savaşının şiddetli günlerinde kuvvetlerinin büyük bir kısmını Avrupa cephelerine kaydırmak zorunda kalan İtalyanların iç taraflardan sahillere geri atılmasıyla elde edilen silah depoları... Mücahidler budönemde Fizan ve Kardabiye'den İtalyanları atıp silah depolarını ellerine geçirdikleri gibi Trablus, Hums ve Bingazi'ye yaptıkları baskınlar sırasında da depolarını istila ederek tümüyle silahları cephelere taşımışlardı.

Daha önceki dönemlerde ise Osmanlıların Mısır yoluyla Libya mücahidlerine ulaştırdıkları silahlar kullanılmıştı. Bu silahlar genellikle tüfek idi. Hatta İtalyanlar Trablus ve civarına tamamen hakim olunca bu bölgeden 70.000 civarında tüfek toplamışlardı.

Daha sonraları İtalyanların emrinde çalışan sahillerdeki Libyalılar vasıtasıyla bazı silah alımı da sağlanmış bulunuyordu. Ancak düşman cephanelerinden büyük meblağlarla satın alınan bu silahlar cihad hareke-

tinin bütçesini hayli sarsmış ve hatta haziney tümüyle boşaltmış bulunuyordu.

Bunun üzerine Libyalı demircilerin gayet iptidai yollarla yaptıkları tüfekler kullanılmaya başlandı. Bu çeşit silahlar Osmanlı yapısı tüfekler idi. Barutla doldurulup bir fitille ateşlenerek kullanılan bir tüfek çeşidi idi.

Fakat İtalyan zalimleri bunlara da engel olarak halkın mücahidlere yardımlarını yasaklamışlardı. Hatta bu, yukarıda söylediğimiz gibi idam ile sonuçlanan bir suçtu. Bunun üzerine mücahidler bir hayli silah sıkıntısı çekiyorlardı.

Bu engellerden başka İtalyanların emrinde çalışan Libyalılara daha evvel verilen M-91 marka silahlar toplanarak onlara Avusturya yapısı basit tüfekler verildi. Zira bu Libyalılar hemen ellerindeki silahları mücahid kardeşlerine ulaştırıyorlardı.

Bütün bu yasaklamalara rağmen halk tüm gücünü kullanarak mücahidlere yardım ediyordu. Bunun üzerine zalim İtalyan general Graziani tek tek kabîlelerin yerleşim merkezlerini dikenli tellerle kuşatarak onları adeta hapse tıkadı. Bu dikenli tellerin dışına çıkmak yasak ve imkansız bir durumdu. Bununla da yetinmeyen zalim em-

peryalistler, mücahidlere gıda nakli yapılan Sellum limanı ile Cebelü'l-Ahdar'a giden yolları da dikenli tellerle çevirdiler. Böylece Yeşildağ'daki mücahidlerin hem kabilelerle hem de gıda maddelerinin ulaştığı sahildeki Sellum limanıyla irtibatları kesildi. Aynı zamanda mücahidler bu dikenli tel yığınları ile İtalyan kuvvetleri arasında sıkıştırılmış oldu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi mücahidleri tamamen imha etmek için havadan uçaklarla saldırmaya başlayıp karargâhlarını bombardıman ettiler. Böylece mücahid cephaneleri darmadağın olmaya başlamıştı.

Aynı günlerde de sahile yakın bölgeleri de dikenli tellerle kuşatarak halkı tamamen etkisiz hale getirdiler.

Mücahidler bir taraftan silahsız, gıdasız ve giyeceksiz duruma düşürülmüş, diğer taraftan da dikenli tellerle kuşatılarak kabilelerin yardımından ve akrabalarıyla görüşmekten mahrum bırakılmışlardı. Zaten hastalıklar almış yürümüştü. Hem halk hem de mücahidler birbirinden uzak yerlerde dikenli tel yığınlarıyla birbirinden tecrid edilmiş ve bu tellerin arkasında hapsedilmişlerdi.

İtalyanların bu teller içine hapsettikleri kabilelere götürdükleri iki sosyal hizmet vardı. Dikenli tellerin bir köşesine bir seyyar

hastahane, diğer kşesine mezarlık açmışlardı!..

Bütün bunlara rağmen mücahidler ellerindeki imkanları değerlendirip kanlarının son damlasına kadar mücadeleyi sürdürmeye azmetmişlerdi. Bütün güçleriyle İtalyanlara karşı direniyor ve hâlâ savaşıyorlardı.

Yine İtalyan general Graziani'nin itirafına göre, bütün bu şiddet ve müsibetlere rağmen Ömer Muhtar durmadan İtalyan kuvvetlerine karşı koyuyor ve savaşıyordu.

1931 yılı baharında sahilden Cağbub'a kadar olan bölge tel yığınlarıyla sarıldığı halde mücahidler en şiddetli hücumlarına girişerek İtalyan mekanize birliklerine karşı sadece tüfeklerle savaşıyorlar ve tarihin unutamıyacağı kahramanlıklar sergiliyorlardı.

LİBYA CİHAD HAREKETİNİN LİDERİ OLARAK ÖMER MUHTAR

1911 yılının Ekim ayında başlayan İtalyan işgal hareketi büyük katliamlarla ve haçlı zihniyetine yakışır bir zulümle devam etmişti. Onlar Libya müslümanlarını sindirip emperyalist emellerine uyarak bölgeyi tamamen ilhak etmeye çalışıyorlardı. Baştan beri anlattığımız gibi, bu onbir yıllık dönemde Ömer Muhtar cihad hareketinin içinde bulunmuş, bir tek gün bile olsa kendisini bunun dışında başka bir şeyle meşgul olmuş olarak göremiyoruz. Ancak O, 1922 yılında

İdris es-Senûsî'nin ülkeyi terk ettiği ana kadar hep ikinci derecede bir kumandan ve lider olarak görünmektedir. Fakat O, gerek Seyyid Ahmet eş-Şerif'den gerekse İdris es-Senûsî'den çok daha fazla gayretli olup daha çok fiili cihad içindeydi. Bu iki lider genellikle cihad hareketini uzaktan yöneten kişilerdi. Ama Ömer Muhtar, bizzat sıcak savaşın içinde, at sırtında ve eli silahlı olarak bir nefer gibi cihad etmişti. İşte onun, insanların nazarında büyümesine sebep olan Bedir gazvesiyle başlayıp kıyamete kadar sürecek olan «sürekli cihad» tarihinde müstesna bir mevkiye sahip olmasının nedeni budur.

İslam cihad tarihinde savunma ve fetih savaşları vardır. Bedir, Uhud ve Ahzab gazveleri tevhîd akidesini insanlığa tebliğ etme ve İslam devletinin varlığını insanlığa bildirme cihadları idi. Gazvelere katılanların mevkii Allah, peygamber ve insanlar katında bir müstesnalık arzeder.

Mekke'nin fethiyle başlayıp haçlı seferlerinin çıktığı döneme kadar gerçekleştirilen fetih hareketlerinin de ayrı bir özelliği vardır. 1099 yılında Kudüs'ün haçlı işgali altına girmesinden sonra Filistin ve kuzey Suriye'de yerleşen haçlıları İslam ülkesinden

çıkarmak için girişilen cihad ile Kudüs'ü haçlı zülmünden kurtarmak için Salahaddin-i Eyyübi'nin giriştiği cihad hareketinin de ayrı bir özelliği vardır. Bu cihad, İslam topraklarını işgal edenlere karşı girişilen bir kurtarma cihadıdır. Libya ve Cezayir'i Avrupalı emperyalistlerin elinden tekrar geri almak içinde müslümanların giriştiği cihad da işte böyle soylu ve asil bir cihadtır. Tıpkı bugün Afganistan'da olduğu gibi...

İtalyanlar Trablus ve Bingazi'yi ve dolayısıyla bütün Libyayı işgal ettikten sonra gerçekten tümüyle İslamî bir endişe taşıyan bir direniş hareketiyle karşılaşmışlardı. Fakat maalesef 1917-1922 yılları arasında basiretsizce uygulanmak istenen barış görüşmeleri yüzünden bu asil cihad akamete uğratılmak üzereydi. Ancak Ömer Muhtar'ın kesin ve kararlı tavrı ile bu cihad hareketi bütün asaletiyle sürdürülmüştü.

İdris es-Senûsî'nin İtalyanlarla ez-Zütiniyye, İkrime ve er-Rahbe'de yaptığı bir dizi barış görüşmelerine şiddetle karşı çıkan Ömer Muhtar bu konuda şu tarihi sözünü söylemişti :

«Bizim, Allah ve vatanımızın düşmanlarıyla savaşmaktan başka hiç bir şeye ihtiyacımız yoktur.»

Ömer Muhtar'ın 1922 yılı sonlarında İdris'in Mısır'a tedavi bahanesiyle gitmesi üzerine Libya müslüman direniş hareketinin genel kumandanlık ve liderliğini üstlendiğini yukarıda ifade etmiştik.

Ömer Muhtar, bu görevi omuzladıktan sonra askerî kamp ve cepheleri yeni baştan teşkilatlandırmıştı. Her bölgede bulunan askerî cephenin bir kumandanı ve bir meclisi vardı. Ayrıca burayı yöneten bir sivil yönetim de kendine düşen görevi yüklenmekteydi. Bütün bu cephe kumandanları ve askerî meclisleri de onun şahsında toplanan bir başkumandanlığa ve yine kendisinin yönettiği bir genel meclise bağlı idiler.

Bu sıralarda İtalya'da yönetimi ele geçiren faşistler, Libya'ya karşı kesin ve sonuç verecek bir sindirme hareketine karar vermişlerdi. Buna karşılık da bütün Libyalı müslüman mücahidler meşhur «ya zafer ya şehadet» parolasıyla cihadlarına daha sıkı bir azim ve imanla bağlanmışlardı.

Ömer Muhtar, bu cihad hareketinin tüm cephelerini iyice teşkilatlandırdıktan sonra genel bir hücum ve azimli bir direnmeyi baş-

latmak üzere bazı ekonomik ve askeri yardımlara ihtiyaç duymaktaydı. Bunların temini için Mısır'a gitmeyi kararlaştırdı. Cihad'ın başlangıcından beri çeşitli yollarla varlıklarını sürdüren mücahidler gerçekten ciddi bir yardım görmemişlerdi. İlk yıllarda Osmanlılardan gizlice bir miktar yardım ulaşmıştı. Yine ilk yıllarda Mısır'daki müslümanlardan ayda 15.000 altın kadar bir yardım geliyordu. Fakat bu da sonraları kesilivermişti. Genellikle Libya halkı ile Mısır'da ikamet eden Libyalılardan yardım geliyordu. Ayrıca Mısır müslümanlarının da az çok yardımları dokunuyordu. Fakat bütün bunlar İtalya gibi büyük birAvrupalı devlete karşı koymaya çalışan bir cihad hareketi için asla yeterli değildi. İşte Ömer Muhtar biraz göz dolduracak bir yardım bulma ümidiyle Mısır'a bir seyahat düzenlemişti. Ama maalesef Ömer Muhtar çok cüz'i yardımlar dışında ciddi bir yardım alamadan adeta eli boş olarak geri dönecekti.

Ömer Muhtar'ın Mısır'a gittiğini öğrenen İtalya haber alma örgütü, onunla görüşmek ve onu cihaddan vazgeçirip barış yapmaya ikna edecek ajanlarını oraya gönderir. Bu ajanlar Ömer Muhtar'ı Mısır'da bulup onunla görüşürler ve ona Cebelü'l-Ahdar'-

daki cihad hareketinden vazgeçip Mısır'da ikamet etmesini ve Libya'ya bir daha geri dönmemesini veyahut onlara teslim olmasını isterler. Buna karşı da kendi kanaatlerince çok cazip meblağlarla maddi imkanlar ve Bingazi'de en lüks yerde mükemmel bir köşk vermeyi teklif ederler...

Dağlarda yirmi yıl kadar hayat süren, çadırlarda aç ve susuz sabahlayan ve yirmi yıl süreyle elinden silahını düşürmeyen bu insanın cihadtan gayesi her halde dünya hayatında böyle bir rahatlığa kavuşmak için değildi. İtalyanların Libya'yı veya yeryüzünün başka bir mazlum toprak parçasını işgal ederken yaptıkları savaşlardaki gayeler ile onlara karşı direnen Ömer Muhtar'ın gayesi asla bir olamazdı. Onların savaş anlayışında emperyalist bir gaye, Ömer Muhtar'ın cihad anlayışında ise İslamî ve uhrevî bir maksad vardı. İşte bu sefilce teklife karşı onun tarihi cevabı şu olur:

«Ben, her istiyenin böyle kolayca yutabileceği bir lokma değilim... Beni imanım, inancım ve cihadımdan alıkoymaya kalkışacak herkesi Cenab-ı Hakk eli boş olarak yüzüstü bırakacaktır.»

Ömer Muhtar, Mısır'da bulunduğu sırada İdris es-Senûsî ile çeşitli görüşmeler yapıp ondan bazı askerî ve mali yardımlar istemişti. Ancak, İdris, Mısır ve İtalya hükümetlerinin arasını açmamak için böyle bir yardım yapmaya yanaşmamış ve Mısır'da rahatça yaşamayı, dağlarda İtalyanlara karşı savaşarak binbir türlü zorluk ve meşekkat içinde yaşamaya tercih ederek orada yerleşmişti.

TARİHÎ MEKTUP :

Ömer Muhtar, İdris es-Senûsî ile yaptığı görüşmelerden ümidini kesince yanındaki heyetle birlikte Libya'ya Cebelü'l-ahdar cihad cephesine geri dönmeyi kararlaştırırlar. Libya'ya dönen Ömer Muhtar yakın silah arkadaşlarından **Yusuf Ebu Rahil el-Mismârî** ve **Ali Hâmid el-Ubeydî** ile birlikte imzaladıkları uzun ve teferruatlı bir mektubu hazırlayıp Seyyid Ahmed eş-Şerif'e gönderirler.

15 Receb 1342 Hicri (21 Şubat 1924) tarihini taşıyan bu tarihi mektupta Mısır'a

yaptıkları seyahati, İdris ile olan görüşmelerini ve Cebelü'l-Ahdar'daki cihad hareketinin genel durumunu anlatırlar. Bu mektubun tarihi özelliğini taşıyan özel üslûbunu değiştirmeksizin aşağıya aktarmaya çalışalım.

«Esselamu Aleykum..

Biliniz ki, biz, sizin aziz vatanınızın evladları olarak ülkemizi işgaleden düşmanın istilası karşısında ızdırap, elem, korku ve endişe içinde bir hayat sürmekteyiz. İtalyanlar, İdris ile yaptıkları ateşkes ve barış anlaşmalarını tekrar bozarak şiddetli saldırılarına yeniden başladılar. Batıda, Trablus cephesinde de aynı şekilde andlaşmaları bozarak oraya da şiddetli saldırılara geçtiler. Bunun arkasından da İdris bizi yüz üstü, darma-dağın, nizamsız, intizamsız bir şekilde bırakıp Mısır'a kaçtı. Böylelikle, denizin ortasında rotasını şaşırmış, doğusunu batısını bilmeyen bir gemi gibi şaşkın bir vaziyette kaldı. Sen de ülkeni ve vatanını tekrederek Türkiye'ye gidip de orada yerleştin. İdris de aynı şekilde kaçıp bizi kızıl bir ateşin içinde terketti. Bunu iyi bilin ki, vallahi ve billâhi bu yaptıklarınızdan dolayı sizi Al-

lah huzurunda sorguya çekecek ve yakanıza yapışacağız. Sübhanallah, bu dünyayı ve dünya metâını hoş ve tatlı iken alıyorsunuz da acı ve ızdıraplı oldu mu ona sırt çeviriyorsunuz... Sübhanallah...

Bizler, Mısır'a gidip Emir İdris ile görüşerek hangi şekilde olursa olsun bize yardım etmesini istedik. Bize, hiç bir şekilde yardım edemiyeceğini, buna gücünün olmadığını söyledi ve «gidiniz kendi başınızın çaresine bakınız, kardeşim Rıza'ya gidin ve o size yardım etsin» diye ilave etti.

Geri döndük.. Geri döndük ama göz yaşlarımız yanaklarımızı sular bir şekilde geri döndük. İnne lillah ve inne ileyhi râciûn. Fakat şunu bilin ki, yardım almaktan ümidimizi kesince Allah'a tevekkül ettik. Sonra ülkemize geri dönüp asla düşmana teslim olmamaya, boyun eymemeye, dinimizi vatanımızı ve canlarımızı, kanımızın son damlasına kadar koruyacağımıza ahdettik. Fakat bunun için de silaha, savaş araç ve gerecine, paraya, yiyecek ve giyeceğe son derece ihtiyacımız var... Allah... Allah... Yardım! Ne olur yardım edin...

Acele edin, durmayın... Az veya çok ne olursa olsun gücünüz yettiğince yardım edin...»

Ömer Muhtar'ın bu mektubuna cevap veren Seyid Ahmed eş-Şerif Libya'yı neden terkettiğini ve bulduğu ilk fırsatta tekrar ülkesine geri döneceğini etraflıca anlatan bir mektup gönderir.

Devam eden Cihad : el-cihadü'l-müstemirr :

Ömer Muhtar, Mısır'dan ülkesine geri dönerken İtalyan kuvvetleri tarafından bir tuzağa düşürülmek istenir. Fakat çok küçük bir kafile olmalarına rağmen Ömer Muhtar ve arkadaşları düşmana karşı giriştikleri bu dehşet verici çatışmada büyük bir zafer elde ederler. Ummadıkları bir yenilgiye uğrayan İtalyanların morali hayli bozulur.

Ömer Muhtar 1923 yılı sonu ve 1924 yılı başlarında Cebelü'l-ahdar'ın yanı sıra Barka, Trablus ve Fizan bölgelerine bir seyahata çıkarak bütün kabile reisleriyle görüşüp cephelerdeki durumu onlara anlatarak cihad hareketine tüm müslümanların katılmasını sağlamaya çalışır. Ömer Muhtar yaklaşık 2500 km.'lik bir yol kat ederek Cebelü'l-

ahdar, Barka, Trablus ve Fizan'a kadar yaptığı seyahatte kabilelere bir cihad çağrısında bulunarak hepsinden savaşa adamlarıyla birlikte katılacaklarına dair söz aldığı gibi onlardan yazılı olarak da teahhüdler almıştı. Daha sonraki araştırmalarda onun bu kabile reislerinden aldığı yazılı teahhüd belgesi hepsinin imzalarını ihtiva eden bir vesika şeklinde ele geçmiş ve yayınlanmıştır.

Rüşvet ve tehdid :

Yukarıda söylediğimiz gibi İtalyan hükümeti bir kaç defa Ömer Muhtar'a bazı tekliflerde bulunarak onu cihad alanından uzaklaştırmak istemişti. 1922 Ağustosunda yaptıkları 900 franklık maaş ve Bingazi'de rahat bir hayat sürmek için güzel ve lüks bir köşk teklifini bir yıl sonra 15 Ağustos 1923 tarihinde bir defa daha tekrarlarlar. Yine Ömer Muhtar böyle bir teklifi son derece gülünç bularak şiddet ve hiddetle reddedip bu teklifi getireni de azarlayarak huzurundan kovar.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Ömer Muhtar'ın cihad cephelerini kuvvetlendirip iyice teşkilatlandırarak savaşa hazırlandığını gören İtalyanlar, yine biraz teklif bi-

raz da tehdid edici bir mektup gönderirler. 15 Eylül 1925 tarihini taşıyan bu mektup İtalyanlar nezdinde çalışan Lübnan asıllı bir casus ve tercüman aracılığı ile Ömer Muhtar'a gönderilir. Abbud Ebu Râşid isimli bu Lübnanlı casus, İtalyanların Libya'daki casuslarından ve onların parayla satın aldıkları adamlarından biri idi. Bu adam mektubunda İtlaya'nın çok güçlü bir devlet olduğunu, ona teslim olmak gerektiğini, bunun gerek kendisi ve gerekse Libya halkı için daha yararlı olacağını ifade ederek savaşın ülkeyi harap ettiğini yazıyordu.

Ömer Muhtar, bu adamın mektubuna şöyle cevap verir:

«Ömer Muhtar'dan tercüman Abbûd Ebu Râşid'e... Hakka tabi olanlara selam olsun... Gelen bir mektuba cevap verme gereği olmasaydı seni muhatap kabul etmezdik. Yazdıklarınızı okuduk. Arap asıllı olduğunu ve bu ülkeye geldiğin günden beri ırkdaşlarına nasihatlarda bulunduğunu yazıyorsun. Bu yaptığınız nasihat, düşmana baş eğmeye bir davet mahiyetinde olduğu için bizim bu tür bir nasihata ihtiyacımız yoktur. Biz Allah'a tevekkül etmişiz. İmanımızdan aldığımız güçle bizi hiç bir kuvvet durduramaz. Cenab-ı Hak şöyle buyurur: «Allah, cennet

karşılığında mü'minlerin canlarını ve mallarını satın almıştır.» Sizin, vatan evladlarını telef edip ülkeyi harap ettiğimizi söylemenize gelince ne yaptığımızı biliyoruz, Gayesini bilene, hedefine varan yolları Cenab-ı Allah kolaylaştırıp açar.»

Her cihad ve kurtuluş hareketinde olduğu gibi Ömer Muhtar'ın öncülüğünü yaptığı bu harekette de bir çok defa hayli zor günler yaşanmıştı. Silah, yiyecek, giyecek ve her türlü savaş araç gerecinin sıkıntısı çekildiği gibi dağlarda yaz, kış demeden, soğuk, sıcak aldırış etmeden çadırlarda yirmi yıl gibi uzun bir müddet hayat süren mücahidler, ayrıca bazen çıkan ihtilafların da kahrını çekip duruyorlardı. Ama bütün bu sıkıntıların ortaya çıkardığı aşılmaz durumların üstesinden gelen Ömer Muhtar büyük bir dehâ olduğunu göstermiştir.

İtalyanları perişan ettikleri bir savaştan sonra, düşman kuvvetlerinin son model silahları, tank ve uçaklarıyla düzenledikleri elem verici bir saldırısına uğrayan mücahidler büyük kayıplar verirler. Bu zulümlerin ve büyük çaptaki katliamların gerçekten insanları gittikçe telef ettiğini gören bazı kabilelerin reisleri, İtalyanların bu şiddetli saldırılarına karşı dayanamıyacaklarını ifade

etmeye başlamışlardı. Bu reisler, Ömer Muhtar'a İtalyanlara teslim olmayı veya bölgelerinden cephelerini çekip gitmesini söyleyip buna uymadığı takdirde kendisiyle savaşacaklarını bildirirler. Bundan başka çareleri olmadığını söyleyen bu insanları susturmak ve onların cihada devam etmelerini sağlamak gerekiyordu.

Bu teslim teklifini ve tehdidi alan Ömer Muhtar, hemen kabile reisleriyle geniş çapta bir toplantı düzenler. Kasr el-Mecêhir'de akdedilen bu toplantı son derece elektrikli bir hava ile başlayıp şiddetli münakaşalarla sürer. Bu toplantıya katılanlardan bazıları, İtalyanlara teslim olmuş ve tamamen onların hakimiyeti altına girmiş bölgelerde kesinlikle savaşılmamasını isterler. Bazıları ise mücahidlerin tamamen Libya'dan çekilip Mısır'a gitmelerini ve böylelikle de halkın İtalyan zulüm ve baskısından kurtulacağını belirtirler. Tartışmalar bir hayli devam eder. Nihayet bu tartışmalara ve cihad hareketini akamete uğratacak tekliflere dayanamayan büyük mücahid Ömer Muhtar her zamanki radikal ve son derece İslami olan tavrını ortaya koyarak sürekli cebinde taşıdığı küçük bir cep Kur'an-ı Kerim'ini çıkarârak elini mushafa basar ve şöyle der:

«Vallahi, ya zafer ya şehadete ermeden bu dağları terketmiyeceğim ve İtalyanlara karşı devam eden bu savaşı asla durdurmayacağım. Mısır'a gitmek istiyenler buyurup gitsinler, İtalyanlara da teslim olup ölümden kurtulmak istiyenler de buyurup teslim olsunlar, hiç kimse onları tutmuş değildir.»

Liderlerinin bu kesin tavrını ve büyük savaş azmini gören mücahidler o çarpık ve yanlış görüşlerinden hemen vazgeçip onu desteklediklerini ilan ederler. Böylece bu toplantı da büyük bir birlik ve vahdet içinde sona erer.

Bu olayı, Ömer Muhtar'ın o günü silah arkadaşlarından hâlâ hayatta olup «Sûse» şehrinde yaşamakta olan mücahid **Şa'ban el-Mismarî** anlatmaktadır. Onun bu hatırasını aynen araştırmalara geçmiştir.

Yeni teklifler ve Ömer Muhtar'ın tavrı :

İtalya, Yeşildağ'daki mücahid kuvvetlerine karşı giriştiği sindirme hareketlerinde ve savaş meydanında tam bir başarı sağlayamayınca emperyalistlerin meşhur siyasetleri olan «parçala ve yut» politikasına sığındılar. Maalesef bu politikaları Trablus'ta

gerçekleşerek oradaki mücahid gruplar arasında bir sürü anlaşmazlıkların çıkmasına neden oldular. Hatta gruplar arasındaki bu anlaşmazlıklar yer yer çatışmaya bile dönüşür. Diğer taraftan İtalya, anlaşma yollarının açılması bahanesi ile Ömer Muhtar'a görüşme teklifinde bulunur. İtalyanların burada uygulamak istedikleri asıl politikanın, Ömer Muhtar ile mücahidler arasında bir anlaşmazlığa zemin hazırlamaktı. Bu arada İtalyan casuslar da bir çok kimselerle görüşerek bazı vaadlerde bulunup onları kendi taraflarına çekmek istiyorlardı. Bu teklif ve vaadlere yanaşmayanları da hep tehdid edip durmaktaydılar.

Bu barış görüşmeleri için yapılan girişimlerin birinde de yine İtalya hükümeti, kendi görevlilerinin en üst derece ve makamında bulunanlara verdiği aylık elli bin İtalyan liretlik bir maaşı ve bir sürü mükafat ve şirin gibi görünen vaadleri Ömer Muhtar'a teklif eder.

Ömer Muhtar bu teklife karşı şunları söyler :

«Ben bu rezilce teklif ve aptalca sözleri işitmemek için bu görüşme toplantısını hemen terkettim. Benim İtalya ile savaşmaktaki gayem böyle basit bir he-

defe ulaşmak için değildir. Müslüman mücahidlerin tavrı ve gayesi, böyle bir teklif ve rahata kavuşmak değildir. Onlar sürekli bir savaş içinde olmayı tercih ederler. Mücahid bir insan için sürekli savaş halinde olmak, düşman ile bazı dünyevi menfaatler uğruna anlaşmaktan çok daha üstündür. Bu olay, bütünüyle bir ümmeti ilgilendiren bir olaydır. Bu ümmet, emperyalistlere karşı savaşıp özgürlüğüne kavuşmak için insanlarının yarısını savaş alanında kaybetti. Ülkesinin büyük bir kısmı işgale uğrayan, dini hakaretlere düçar olan bu ümmet, sonuna kadar savaşmak zorundadır. Şayet onlarla bir görüşme masasına oturacaksak öncelikle vatanımızı terketmeleri meselesini görüşmemiz gerekir. Yok bunun dışında bir takım şeyler görüşeceksek bizim böyle bir görüşmeye ihtiyacımız yoktur. Ben bu toplantının söylediğim yönde olacağını düşünmüştüm.»

19 Haziran 1929 tarihinde Siydi Arhuma denilen yerde bir İtalyan casusu, Ömer Muhtar'ı kendi aklınca kandırmak için ona, 'bir kahve parası' diye para dolusu bir zarf

takdim eder. Bu zarfı gören Ömer Muhtar adama şöyle der:

«Ey ülkesinin düşmanı akılsız adam, kahve parası bir kaç kuruşluk bir şeydir, bu para dolusu zarf değil...»

Fakat maalesef İtalyanlar, bu hususta-ki gayretlerini bir hayli artırıp Yeşildağ'da bir grup mücahidin Ömer Muhtar'a ters düşmesine yol açarlar. Onların da gayesi ve gerçekleşmesini istedikleri husus buydu. Mücahid cephelerinin genel müfettişi olan Hasan Rıza ile gizli bir görüşme yapan bir İtalyan ajanı, onu görüşme masasına oturtmanın faydasına inandırmıştı. Ömer Muhtar'ın başından beri karşı olduğu husus da, yukarıda gördüğümüz gibi, İtalya'nın taraf kabul edilip barış görüşmeleri masasına oturma meselesiydi. Ancak genel müfettiş Hasan Rıza da az etkisi olan bir adam değildi. Bir hayli destekleyicisi olduğu için barış görüşmelerine oturma isteği mücahidler arasında bir ihtilafın ortaya çıkmasına sebep olur. Böylece ortaya iki grup çıkar. Hasan Rıza'nın başını çektiği grup, İtalyanlardan hediye ismi altında bir miktar yardım alarak onlarla barışın yapılmasından yana olan gruptu. İkinci grup ise Ömer Muhtar'm liderliğindeki radikal İslamî düşünceye sa-

hip olanlardan meydana geliyordu. Bu ikinci grup mücahidler, İtalya'yı asla taraf kabul etmeyen ve bu düşman ile görüşmeleri başlatmanın aleyhinde olan gruptu. Bunun içinde bunlar, hangi şartlarda olursa olsun, hangi zorluk ve meşakkatlere katlanılırsa katlanılsın kesinlikle teslim olmayı red etmekte idiler.

İşte böyle bir ayrılığın ortaya çıkması üzerine Ekim 1929 tarihinde Ömer Muhtar meşhur beyanatını yayınlar.

Bu beyanatında büyük iman ve azim sahibi gerçek mücahid Ömer Muhtar şunları söylüyordu:

«... Şu husus iyice bilinsin ki, herhangi bir mücahid ferd, İtalya'ya boyun eğip de onunla anlaşmayı kabul ederse, böyle bir kişi bu davranışıyla, aramızda fitne tohumlarını saçmış ve saflarımızı dağıtmış ve birliğimizi sarsmış olur. O zaman da İtalya rahatlıkla bize galip gelerek bütün meşru haklarımızı elimizden alacaktır. Bu, daha evvel girişilen barış sırasında görülen bir tecrübe idi. Ama Allah'a binlerce şükürler olsun ki, İtalya bu konuda herhangi bir şey elde edememiş-

tir. Bizim yegane hedefimiz ve gayemiz sadece özgürlük olmalıdır. Halbuki İtalya'nın gayesi ise, kendisine karşı direnen bu Libya cihad hareketini akamete uğratıp tamamen sindirmektir. Ama bizim cihad heyecanıyla çarpan yüreklerimiz yaşadığı müddetçe İtalya avucunu yalayacaktır. Onun için de özgürlüğümüz uğruna her türlü imkanlarımızı seferber etmeliyiz. Buna göre de İtalya ile gizli gizli anlaşmalara girmek isteyenler bize karşı tavırlarını iyice ortaya koysunlar ki, anlayalım ve ne yapmak istediklerini bilelim. Hile ve tuzaklı yollara başvurmanın anlamı yoktur.»

İtalyanlar, çevirdikleri entrika, hile ve tuzakların ortaya çıkması üzerine hınçlarını silahla almaya başladılar. Hemen Hasan Rıza'nın komutasında bulunan cepheye büyük bir saldırı düzenleyerek dehşet verici bir katliama giriştiler. Bu cephede bulunan mücahidlerin büyük bir kısmı telef edildi. Hatta kumandanları Hasan Rıza da esir alınarak İtalya'ya götürüldü ve orada öldü.

İtalyan zalimlerinin giriştikleri bu elimce saldırı bütün mücahidleri mateme boğdu.

Zira hem saflarının ikiye bölünmesine hem de birçok müslüman mücahid kardeşlerinin şehid edilmesine hayli üzülmüşlerdi. İtalyan ajanlarının hazırladıkları bu tuzak ve hilelere üzülen mücahidlerin bazıları Ömer Muhtar'ın önünde hüngür hüngür ağlamışlardı. Ama O, lidere yakışır bir tavırla içindeki acıyı ve ızdırabı gizleyerek sabır ve metanetle onları teselli ediyordu. Gerçekten yirmi yıllık cihad hayatı boyunca geçirdiği büyük sıkıntılar karşısında sanki bir sabır taşı idi. Hasan Rıza ve cephesinin yanlış tavırlarına rağmen düçar oldukları bu musibetten elem duyan Ömer Muhtar bu felaketten sonra hâlâ bugün nesilden nesile aktarılan meşhur sözünü söylemişti.

«Vatanına sadık olanların en faziletlileri at sırtından inmeyip cihada devam edenlerdir.»

CİHADDAN SAFHALAR

Ömer Muhtar'ın kumandanlığında Cebelü'l-ahdar'da yirmi yıl süren cihad hareketi süresince İtalyanlarla sayısız muharebeler yapılmıştır.

İtalyanların Libya işgal kuvvetleri kumandanı Graziani'nin yazdığı meşhur hatıratında kaydettiği bilgilere dayanan bazı araştırmalarda Ömer Muhtar ile İtalyanlar arasında cihad süresinin sadece yirmi aylık bir diliminde 263 defa çarpıştıkları ifade edilmektedir. Yaklaşık altıyüz günde 263 defa düşmanla savaşan bu mücahidin yirmi yıl

boyunca sürdürdüğü cihad hareketinde ise kim bilir kaç defa düşman ile karşı karşıya gelmiştir.

Ömer Muhtar'ın bu dönemde gerçekleştirdiği en büyük oparasyonlardan birisi de 8 Kasım 1929 günü Bingazi'deki İtalyan karargahına yapılan hücumdur. Bu hücumda mücahidler, gerçekten destanlar yazdıran büyük kahramanlıklar göstererek bir İtalyan birliğini tamamen yok etmiş ve karargahı havaya uçurmuşlardı.

Bu tür baskınlar birbirini kovalıyordu. Yine Ömer Muhtar etrafındaki mücahidlerle birlikte 11 Nisan 1930 tarihinde el-Fâidiyye üzerine büyük bir baskın düzenleyerek İtalyanları unutamayacakları bir hezimete uğratmıştı.

Hatta İtalyan genel kumandanı Graziani hatıralarında bu olaya bir hayli yer vererek bu hususta şunları kaydeder:

«... Bu hezimet bizim moralimizi bir hayli bozup kalblerimize büyük bir sıkıntı verdi. Buna karşılık bu yenilgimiz, mücahidlere büyük bir moral verip maneviyâtlarını bir hayli kuvvetlendirmişti. Bunun üzerine Ömer Muhtar mücahidlere hitaben şöyle seslenmişti: Şayet Bingazi'den Yeşildağ'a doğru gürleyen bir aslan sesi işitirseniz sa-

kın korkmayın. Zira olaylar ve zafer dolu günler size aslan kürkü içinde yatan bir eşek'in olduğunu göstermiştir.»

Ömer Muhtar'ın buradaki Aslan'dan kasdı İtalyan genel kumandanı Graziani idi. Kendisine bir hakaret mahiyetinde olan bu açıklamayı hatıratına almaktan çekinmeyen İtalyan general Graziani gerçekten Ömer Muhtar'ın büyük dehasına hayran kalmıştı.

Yine Ömer Muhtar'ın büyük dehâ ve üstün şahsiyetine delalet eden bir başka husus Graziani'nin hatırat kitabında yayınladığı şu kanaatleriydi:

«Ömer Muhtar, inancına, akidesine son derece bağlı bir adamdı. Onun bu inancına saldırmaya kalkışana kim olursa olsun, büyük bir heyecan ve azimle karşı koyardı. O, vatanına saldıranlara karşı da korkusuzca savaşıyordu. Vatanına yapılacak her hangi bir saldırıyı karşılıksız bırakmayı kabullenecek bir şahsiyet değildi.» Graziani başka bir münasebetle şunları yazar:

«O, karşısındakine anında cevap verecek üstün bir zekaya sahipti. Aynı zamanda Ömer Muhtar, ileri seviyede denebilecek çok geniş bir ilmi ve dini kültüre sahipti. Onun kesin tavırlı bir huyu vardı. O, dinine ait hiç bir şeyi ihmal etmiyecek ve dinini herhan-

gi bir maddi menfaat karşılığında satmayacak üstün bir kişiliğe sahipti. Dünyevî hiçbir çıkar peşinde olmayan bir kişiydi. Üstelik hayli fakir bir adamdı. Din ve vatan sevgisinden başka hiç bir dünyevî şeye de malik değildi.»

Yirmi yıl müddetle süren bu kesintisiz savaşın etkisinden birazcık kurtulmak için bir ara Mısır'a ve oradan da Mekke ve Medine'ye bir seyahat yaparak hacc farizasını yerine getirmesini, az da olsa dinlenmesini teklif eden bazı mücahidlere şunları söylemişti.

«Vallahi ve yine de vallahi bu toprak parçasını asla terketmiyeceğim... Ölüm meleği gelip de ruhumu alana kadar bu bölgeden ayrılmayacağım. Bir hacc sevabı hiçbir zaman din, akide ve vatan müdafaasının kazandıracağı sevaptan daha çok olamaz.»

Ömer Muhtar, kendisine bir kaç kez «Mısır'a giderek bu savaşlardan uzak durmasını ve orada dinlenmesini» tavsiye eden İdris es-Senûsi'nin tekliflerini red etmişti. İdris es-Senûsî, Ömer Muhtar'a şunları söylüyordu :

«Allah korusun, sizin kendinizi böyle tehlikeye atmanız ölümünüze sebep olabilir. Zira sizin gibi büyük bir kumandan her za-

man gelmez. Onun için geleneklere aykırı davranıyorsunuz.»

Fakat şunu rahatlıkla söyliyelim ki Ömer Muhtar, gelenekleri de İslâm hükümlerini de çok kimseden daha iyi biliyordu.

Burada anlatmak yeri değildir. Ama şunu çok iyi biliyoruz ki, İslâm tarihinde bir çok örneğine rastlayabileceğimiz son derece önemli bir husus da, kumandanın askerlerinin başında ve yanında yer alması hususudur. Gerçekten kumandan asker arasında bulunup da bizzat çarpıştığı zaman savaştaki başarı kat kat artar. Kumandan, cephe gerisinden askerlerini yönetip de onlara uzaklardan emir yağdırırsa başarılarının azalacağı şüphesizdir.

İşte bunun için Ömer Muhtar cepheden, silah ve savaş meydanından ayrılmayı istemiyordu. O, daima değerli arkadaşlarıyla bir arada yaşamayı ve onlarla omuz omuza düşmana karşı savaşmayı tercih etmişti. O, Yeşildağ'ın ıssız vadi ve tepelerinde binbir türlü zorluk ve yokluk karşısında geceleyip sabahlamayı çok zevkli bir ibadet telakki ediyordu.

Ömer Muhtar, şehid oluncaya kadar, düşmana atılan bir tek kurşunun bile bu işgalci kuvvetleri ülkelerinden kovmaya yaklaştıracak bir adım olarak görmekteydi.

MUHAMMED ESED, ÖMER MUHTAR'I ANLATIYOR :

Seyyid Ahmed eş-Şerif 1930 yılı sonlarında Medine'de Muhammed Esed'le görüşür. Muhammed Esed bugünkü müslümanların çok iyi bildiği gerçek bir mühtedi. Seyyid Ahmed eş-Şerif ile Muhammed Esed, Libya cihad hareketinin içinde bulunduğu elim ve ızdırap verici hali hakkında hayli dertleştikten sonra, Muhammed Esed,

— Acaba nasıl yardımcı olabiliriz? diye Seyyid Ahmed'e ızdırabını belirtir.

Yürekleri gerçekten İslâm için çarpan bu iki müslümanın beraberce kararlaştırdıkları bir hareket stratejisi ortaya konur.

El-Kufra bölgesi merkez seçilerek İtalyanlara karşı yeni bir saldırının başlatılmasına karar verilir. Bunun için Muhammed Esed «Mekke'ye Giden Yol» isimli otobiyografisinde şunları anlatır:

«Seyyid Ahmed es-Şerif benim Senûsî davasıyla ilgili hislerimi ve düşüncelerimi bildiği içindir ki bu görüşmemizde kritik bir anda bana dönerek gözlerimin içine iyice bakıp sordu:

— Mücahidler için neler yapılabileceğini yerinde tesbit etmek üzere, bizim adımıza Cebelü'l-ahdar'a gider miydin, Muhammed? Olur ki orada olup bitenleri bizimkilerden daha iyi görebilirsin...

Ona baktım ve hiçbir şey demeden bu teklifi kabul ettim.»

Güçlü bir gazeteci olduğundan çok daha fazla iyi ve mükemmel bir müslüman diyebileceğimiz Muhammed Esed, Kızıldenizden bir yelkenli ile Mısır'a ve oradan da Libya'ya, Cebelü'l-Ahdar'a büyük sıkıntı ve maceralardan sonra varır.

Ömer Muhtar'la görüşüp O'na Seyyid Ahmed es-Şerif'den getirdiği mektubu ver-

mek üzere Cebelü'l Ahdar'a vardıktan sonra bir vadi kenarında büyük mücahidin gelişini beklemeye başlar. Muhammed Esed Ömer Muhtar'la olan buluşma ve görüşmelerini ve cihad hareketinin o gün içinde bulunduğu elim sahneleri şöyle anlatır:

«... Bir saat sonra ardıç ağaçlarının arasında çıtırtılar işitildi. Birinin ayağı bir kayaya hafifçe çarpmıştı. Aynı anda arkadaşım, elde silah doğrulup dikkat kesildi... Biraz sonra karanlıkta iki insan karaltısı belirdi. Ayakları çıplaktı. ellerinde de tüfek vardı. Bize iyice yaklaştıklarında onlardan birisi,

— «Allah'ın yolu» dedi. Arkadaşım Abdurrahman ise buna:

«Ondan başka kudret ve irade sahibi yoktur» diye karşılık verdi. Bu sözlerin parola olduğu belliydi.

Biraz sonra Ömer Muhtar'ın geleceğini haber verdiler. Bekliyorduk... On dakika sonra ardıç korusunda yeniden çatırdı sesleri işitildi ve karanlıkta üç ayrı yerden üç adam çıkıverdi. Ellerinde ateşlemeye hazır tüfekler vardı. Bizim gerçekten beklenen misafirler olduğumuza iyice kanaat getirdikten sonra hemen geri döndüler. Bütün bu temkinli hareketler onların liderlerinin gü-

venliğini nasıl titizlikle koruduklarını gösteriyordu.

Nihayet Ömer Muhtar'ın kendisi de biraz sonra çıkıp geldi. Sağında solunda ve arkasında mücahidler yer almıştı. Adamlarından birisinin yardımıyla biraz da zorlukla attan indi. On gün kadar önce meydana gelen çarpışmanın birinde yaralandığını öğrendim... Geceleyin ay ışığında O'nu iyice sezdim. İri kemikli orta boylu bir adamdı. Kırışık ve vakur yüzünü kısa, karbeyaz bir sakal çevreliyordu. Göz oyukları derindi... gözlerinden hüzün ve cesaret okunuyordu.

Onu karşılamak için yürüdüm ve uzattığı nasırlı eli sıktım.

«Hoşgeldin, oğlum,» dedi ve bunu söylerken keskin bakışlarıyla, her gün tehlikeyle burun buruna yaşayan bir insanın araştırıcı bakışlarıyla yüzüme baktı.

Adamlarından biri yere bir şilte serdi. Seydi Ömer bu şiltenin üzerine usulca oturdu. Abdurrahman davranıp O'nun elini öptü, O'ndan izin aldıktan sonra bir kayanın kuytusunda küçük bir ateş yaktı. Seydi Ömer, kendisine Seyyid Ahmed'den getirdiğim mektubu bu ateşin ölgün ışığında okumaya başladı. Onu dikkatle okuduktan sonra katladı ve geleneğe uyarak saygısını belirtmek üze-

re başına koydu. Sonra gülümseyerek bana dönüp:

«Allah uzun ömürler versin ona, Seyyid Ahmed hakkınızda iyi şeyler yazıyor. Bize yardıma hazırmışsınız. Fakat bilmiyorum ki, bize kerem sahibi o kudretli Allah'tan başka kimsenin yardımı ulaşabilir mi bundan böyle? Gerçekten biz artık bize verilen vadenin sonuna geldik gibi...»

«Fakat, yine de Seyyid Ahmed'in düşündüğü bu plan mücadele için yeni bir başlangıç olamaz mı?» diye söze karıştım, «eğer yeterli destek sağlanır ve Kufra bundan sonra harekâtın merkezi olarak kullanılırsa İtalyanlar durdurulabilir belki de.»

Seydî Ömer, şimdiye kadar hiç kimsede rastlamadığım acı ve ümitsiz bir tebessümle: «Kufra...?» dedi, «Kufra, iki hafta önce İtalyanların eline geçti...»

Donup kalmıştım. Seyyid Ahmed ile üzerinde aylarca durduğumuz plan, Kufra'nın mücadelenin yeni atılımı için emin bir üs olabileceği fikrine dayanıyordu oysa. Kufra da elden çıktıktan sonra mücahidlerin elinde kala kala korunmasız Cebel Ahdar kalıyordu ki, burası da İtalyanların gittikçe sıklaşan kontrol ve gözetimleri altında, her gün adım adım elden çıkıyor, yavaş yavaş

fakat geri dönülmez bir biçimde çember giderek daralıyordu.

«Kufra nasıl düştü?»

Seydî Ömer yorgun bir hareketle adamlarından birini yanına çağırdı. «Hikâyeyi o anlatsın size... Kufra katliamından kurtulan bir kaç kişiden biridir kendisi. Daha, dün geldi benim yanıma.»

Kufra'dan gelen adam, bornozunun eteklerini toplayarak önümde bağdaş kurup oturdu. Ağır ağır konuşuyordu, sesinde en ufak bir heyecan belirtisi yoktu. Zayıf, kavruk yüzü şahit olduğu vahşetin aynası gibiydi.

«Üç ayrı yönden, üç ayrı birlikle üzerimize saldırdılar, tanklar ve ağır toplarla... Uçaklar alçaktan uçuyor, evleri, camileri, hurmalıkları bombalıyorlardı. Eli silah tutan sadece bir kaç yüz kişiydik biz. Geri kalan kadın, çocuk ve yaşlı insanlardı. Şehri ev ev, sokak sokak savunmaya çalıştık; ama onlar o kadar güçlüydüler ki, sonunda El-Havarî köyünde kısılıp kaldık. Tüfeklerimiz tanklara, zırhlı kamyonlara kâr etmiyordu. Onun için bizi ezip geçmeleri fazla vakit almadı, ancak bir kaçımız kurtulabildik. Ben kendimi hurmalıklara atıp, İtalyan hatlarını aşmak için fırsat kolladım. Orada yü-

zü koyun uzanmış yatarken İtalyan askerlerinin kirlettiği kadınların çığlıklarını duymamak için kulaklarımı kapatıyordum. Ertesi sabah yaşlı bir kadın bana ekmek ve su getirdi. Aynı kadın bana, İtalyan generalinin sağ kalan halkı ve onların gözleri önünde Kur'an'ı Kerim'i paramparça edip ayaklarının altında çiğneyerek: «Haydi, çağırın da bedevi Peygamberiniz yardımınıza gelsin!» diye bağırdığını anlattı. Sonra aynı general vahadaki bütün hurma ağaçlarının kesilmesini, kuyuların doldurulmasını ve Seyyid Ahmed kütüphanesinin yakılmasını emretmiş. Ertesi gün de şehrin ileri gelen âlimlerinden bir kaçım bir uçağa bindirmişler ve uçak havalandıktan sonra aşağı atmışlar. İkinci gece saklandığım yerden yine kadın çığlıkları ve askerlerin kahkahaları arasında tüfek patlamaları işittim. Gece yarısına kadar sürdü bu, kirlettikleri kadınları katlediyorlardı, gece karanlığında sürünerek saklandığım yerden çıktım ve çölün yolunu tuttum; bir süre gittikten sonra yolda başıboş bir deve buldum ve ona binip buraya geldim...»

Kufralı adam korkunç hikâyesini bitirince Seydi Ömer nezaketle beni kendisine doğru çekti ve tekrarladı: «Sen de görüyor-

sun ya, evlât, gerçekten biz artık bize tanınan vadenin sonuna gelmişiz.» Ve gözlerime bakarak içimden geçenleri okurmuşçasına ekledi: «Savaşıyoruz, çünkü düşmanı bu topraklardan söküp atıncaya, ya da bu uğurda ölünceye kadar imanımız ve özgürlüğümüz için savaşmak zorundayız. Başka yolu yok. Allah'a aitiz ve ona döneceğiz. Kadınlarımızı, çocuklarımızı Mısır'a gönderdik ki, Cenabı Allah bizi ölüme çağırdığı zaman arkamıza dönüp bakmayalım.»

Karanlık göğün bir yerinden boğuk bir motor sesi işitildi. Seydî Ömer'in adamlarından biri hemen davranıp ateşin üzerine kum attı. Ayışığıyla hafifçe ağaran bulutların orada belli belirsiz bir uçak karartısı göründü ve gittikçe alçalan bir uçuşla üzerimizden geçerek doğuya doğru uzaklaştı.

«Ama henüz imkân varken,» diye atıldım, «sen ve mücahidler Mısır'a geçseniz daha iyi olmaz mı? Çünkü Mısır'daki Sireneykalı mültecileri bir araya toplayıp daha etkili bir kuvvet oluşturmanız da pekâla mümkün. Bu mücadeleye halkın kendini toparlaması için bir süre ara verilebilir ve verilmelidir de.. Ve eminim ki Mısır'da İngilizler, İtalyanların böyle koltuklarının dibin-

de güçlü bir durumda olmalarını istemezler, ve Allah bilir ya, onları düşman olarak görmediğinize inandırdığınız takdirde belki Mısır'da yapacağınız hazırlık çalışmalarına da göz yumabilirler.»

«Yo, evlât, yo, bunun için artık çok geç. İngilizlere gelince, onlar Mısır halkına da ışık tutabilecek bir bağımsızlık kavgasının Libya'da zaferle bitmesine asla göz yummak istemezler. Bizim için parmaklarını oynatmaz İngilizler. İtalyanlar ise artık bu işi bitirmeye ve gelecekteki bütün mukavemet imkânlarını şimdiden yok etmeye kararlılar. Ben ve adamlarım tutup Mısır'a gidecek olsak bir daha buralara dönemeyiz. Öyleyse, halkımı nasıl terkederim, Allah'ın düşmanları onların canına okurken nasıl başsız bırakırım onları?»

Sonra biraz sohbet edip biraz da dertleştik...

Seyyid Ömer el-Muhtar'ın adamlarından biri beze sarılı bir tomar hurma koydu önümüze ve bizi bu basit sofraya davet etti, yedik... Sonra büyük mücahid doğrularak:

— «Artık gitme vakti geldi kardeşler.. Ebu Safayya'daki İtalyan karakoluna hayli yakın bir yerdeyiz.

Kısa bir konaklamadan sonra Ömer Muhtar'ın arkasına takılarak yola koyulduk. Mücahidler İtalyan saldırılarının o acımasız zulmünü çok iyi bildikleri için son derece temkinli bir şekilde yürüyorlardı.

Sabaha doğru Ömer Muhtar'ın karargahına vardık. Bu askerî kampta ikiyüze yakın mücahid vardı. Kamp, dağın daracık bir vadisinde kurulmuştu. Mücahidlerden bir kısmı hâlâ uyuyor, bir kısmı ateş yakmış, bazıları abdest alıyor, su taşıyor ve yemek hazırlıyorlardı. Bazıları da atların bakımı ile uğraşıyordu. Hepsinin üzerinde son derece eski püskü elbiseler vardı. Yamasız veya yırtık olmayan bir elbise giyen tek bir mücahide rastlamadım.

Kampta beni en çok şaşırtan şey iki kadının varlığı oldu. Bunlardan biri yaşlı, biri de genç idiler. Ateşin başında oturmuş bir eyer heybesini tamir ediyorlardı.

Bu iki kadına olan hayretimi farkeden Ömer Muhtar :

— «Bu iki bacımız biz nereye gitsek peşimizden gelirler. Ana-kız, öteki kadınlarla Mısır'a göç edip canlarını kurtarmayı tercih etmediler. Ailelerinde erkek kalmadı, hepsi şehid oldu.»

Ömer Muhtar'la iki gece bir gündüz kaldık. Bu müddet içinde mücahidlere nasıl yardım ulaştırılabilir hususunda görüşmeler yaptık.»

Kısa bir müddet sonra Muhammed Esed aynı zorluklara katlanarak Medine'ye geri döner.

ÖMER MUHTAR'IN ESİR EDİLMESİ VE İDAMI

1929 yılından sonra bir hayli şiddetlenen baskılar halk üzerinde toplanmış ve sivil hedefler yokedilerek her türlü mallarına el konmuştu. Halk belli bölgelerde hapsedilerek etraflarına dikenli tellerle ihata duvarları çekilip açlığa ve esarete mahkum edilmişlerdi adetâ. Bütün medreselerin mallarına el konmuş ve herşeyleri müsadere edilmişti. İtalyanlar bütün güçleriyle Yeşildağ'a ve Ömer Muhtar'm bulunduğu cepheye yönelmişlerdi. Bir taraftan top, tank ve

uçaklarla saldıran güçlü bir emperyalist devlet, diğer taraftan sadece kendi imkanlarıyla birer tüfek ve atlarından başka bir şeye sahip olmayan mücahidler.

Müslüman halk tamamen dikenli teller arasında bölge bölge hapsedildiği için mücahidlere *hiçbir şekilde yardımcı olamıyor* bir kuru ekmek dahi ulaştıramıyorlardı. Buna rağmen Allah yolunda cihad ve ölüm, emellerin en güzeli olduğu için müslüman mücahidler yılmadan savaşlarına devam ediyorlardı.

İşte bu savaşlarm birinde büyük bir azimle düşmana karşı koyan ve bizzat savaşan Ömer Muhtar elli kişilik bir mücahid gurubuyla amansız ve zalim düşmana karşı koyuyordu. «Sılanta» *denilen yerde sürmekte* olan bu çatışma sırasında Ömer Muhtar ve yanındaki mücahidler düşman tarafından tamamen sarılır. 11 Eylül 1931 tarihinde düşman çemberine düşen müslümanlar yılmadan ve korkmadan büyük bir ekseriyeti şehid oluncaya kadar savaşırlar. Bir çoğu da yaralanıp yerinde kalır. Ömer Muhtar bir anda kendisini yalnız başına kalmış ve kalabalık bir düşman gurubu tarafından kuşatılmış olarak görür. Onu esir alırlar, fakat Ömer Muhtar olduğunu anlayamaz-

lar. Ancak kimliğini açıklayınca tutuklanarak Sûse'ye götürülür. Bingazi şehrine 60 km. mesafede es-Sulûk denen yerde hapse atılır. Fakat bu hapis hayatı hiç de uzun sürmez. Dört gün sonra Suretâ yargılanacağı mahkemeye çıkarılır.

Ömer Muhtar, esir edildiği bölgeden Sûse şehrine götürülürken Yeşildağ'daki İtalyan kuvvetlerinin kumandanı olan subay O'na yolda refakat eder. David ismindeki bu subay, Ömer Muhtar'a bazı nasihatlarda bulunmak ister. Ona, Bingazi'deki kumandanlık sarayına yapılan baskını inkâr etmesini, bundan haberdar olmadığını ve bilgisi dışında cereyan eden bir baskın olduğunu söylemesini tavsiye eder. Fakat büyük kumandan, asil mücâhid, samimi müslüman Ömer Muhtar, kendisine aklınca nasihat etmek isteyen bu İtalyan subayına şunları söyler:

«Şayet bu baskın hakkında beni sorguya çekecek olurlarsa, bu hususta ilk sorumlunun kendim olduğumu ve baskın için her türlü emir ve komutayı verdiğimi açıkça söyliyeceğim. Şayet mahkeme huzurunda bunlar bana sorulacak olursa olayı teferruatlarıyla da anlatacağımı ifade edeyim».

İşte burada hareketin tüm sorumluluğunu üstlenen bir kumandan olarak Ömer

Muhtar'ın sınırsız cesareti kendini ortaya koymaktadır. O, kendi hayatını kurtarmak için zorluk anında sorumluluktan kaçacak zayıf bir şahsiyet değildi.

Ayrıca Ömer Muhtar bu İtalyan subayına kendisinin esir edilmesiyle cihad hareketinin asla durmayacağını ve onun esaretinin bu hareketi yavaşlatmayacağını açıklıkla söyleyerek İtalyanların bundan fazla ümidlenmemelerini ifade eder. Şunu da ilave ederek kendisinin İtalyan halkına bir düşmanlığı olmadığını, sadece faşist İtalyan hükümetine ve ordusuna karşı dini ve vatanı *için savaştığını söyler.*

Ömer Muhtar Bingazi yakınlarındaki hapishaneden dört gün sonra sözde yargılanacağı İtalyan sıkıyönetim mahkemesine çıkarılmadan kısa bir süre önce İtalyan genel kumandanı Graziani ile görüştürülmek üzere odasına götürülür.

İtalyan işgal kuvvetleri genel kumandanı olan bu zalim generale karşı büyük bir cesaretle karşı durur ve onun sorularını islamî cihada yakışır bir vakarla cevaplandırır :

— Neden böyle şiddetle faşist İtalyan hükümeti ve ordusuna karşı durmadan savaştın?

— Dinim ve vatanım için.

— Peki varmak istediğin hedef ne idi?

— Hiç bir şey... Sadece sizi ülkemden ve topraklarımdan kovmaktı hedefim. Zira siz gasbedici bir kuvvetsiniz. Savaşa gelince, bu bizim için farzdır. Zafer ise Allah'ın elinde olan bir şey...

— Sen Senûsilik için mi savaşıyorsun?

Bu soruyu ona yönelttiğinde Graziani'ye son derece sert bir bakışla bakarak şunları söylemişti.

— Bu söylediklerinde yanılıyorsun! Fakat sen böyle düşünebilirsin. Ancak örtülmesi ve gizlenmesi asla mümkün olmayan bir gerçek vardır ki, o da benim siz İtalyanlara karşı sadece dinim ve vatanım için savaştığımdır. Yoksa mesele zannettiğin gibi basit değil...

— Bizim iki kumandan ve pilotumuzun öldürülmesi için sen mi emir verdin?

— Evet! Savaştaki bütün sorumluluk ve ithamlar kumandanındır. Savaşın gereği budur. Zira savaş, ismi üzerinde, savaştır.

— Sen kaç gün içinde mücahidlere seslenip de savaştan vazgeçerek silahlarını teslim edip bize boyun eğmelerini sağlıyabilirsin?

— Bu hususta hiçbir şey yapmama imkan yoktur. Sonra biz mücahidler daha evvel kanımızın son damlasma kadar savaşacağımıza ve son ferdimize kadar silahı elden bırakmıyacağımıza yemin ettik. Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, ben size esir düşerken silahımı bırakarak teslim olmuş değilim. Beni siz zorla yakalayıp esir ettiniz.

Ömer Muhtar'ın bir numaralı azılı düşmanı olan kumandan Graziani şunları söyler:

«Odama girdiği andan çıkıp gittiği ana kadar onun vakar ve haysiyetine son derece hayranlıkla bakıp durdum. Onun tavır ve davranışlarını çok beğendim ve hayran kaldım.»

Bu arada İtalyanların nezdinde ve onlarla işbirliği yaparak çalışan **eş-Şêrif el-Giryanî**'yi Ömer Muhtar'la görüştürmek için bir plan hazırlanır. İtalyan kumandanlar Şêrif el-Giryani'ye Ömer Muhtar'ın kendisiyle görüşmek istediğini ve bu görüşme için de İtalyan yönetiminin izin verdiğini söylerler. Hemen senaryo hazırlanır ve Ömer Muhtar el ve ayaklarındaki prangalarla el-Giryanî'nin odasına sokulur. Ömer Muhtar'ın hiç bir şeyden haberi yok. Giryanî ise görüşme talebinin Ömer Muhtar'dan geldiğini bi-

lir. Bunun için Giryani, odasına getirilen Ömer Muhtar'ın konuşmaya başlamasını bekler. Fakat Ömer Muhtar, el-Giryani'yi görünce tek bir söz söylemeden susar durur. Giryani ise sözü şu mealde bir halk deyimi ile açar.

«Elde edilen av kötüdür, ama avcının da insafı yoktur» diye söyleyince Ömer Muhtar son derece kızgın bir tavırla:

> **«Nefsin hoşuna gitmeyecek musibetlerden dolayı yalnızca kendisine hamdedilen Allah'a binlerce şükürler olsun.** Allah'ım, bana katından bir rahmet ihsan et ve bize bu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla» **(el-Kehf: 10). Ben, öğüt verilmeye muhtac değilim. Bir telkine de ihtiyacım yoktur. Ben, Allah'ın iradesine teslim olmanın ve sabrın da faziletini biliyorum. Ben seninle hiç de görüşmeyi istememiştim. Ve hiç bir kimse ile de görüşüp bir yardım istiyecek de değilim».**

diye gayet vakur bir mücahide yakışır bir cevap vermişti. Bu cevap yalnız el-Giryani'ye değil aynı zamanda İtalyanlara da bir cevaptı.

İşte Ömer Muhtar hayatı boyunca din ve vatanı uğrunda verdiği mücadelede kimseye boyun eğmemiş ve kimsenin de minneti altına girmemişti. Bundan dolayı da hayatta iken ve öldükten sonra da kendisine büyük hürmet edilmesini sağlamıştı.

İdam sehpasına doğru:

15 Eylül 1931 günü İtalyan yönetimi sür'atle sıkıyönetim mahkemesini toplayıp Ömer Muhtar'ı muhakeme etmeye başlar.

Aslında İtalyan yönetimi Ömer Muhtar'ın idamına tutuklandığı anda karar vermiş bulunuyordu. Fakat buna rağmen dünya kamuoyunu aldatmak ve yönetime isyan etmiş birini muhakeme ettiğini göstermek için buna baş vuran İtalyanlar, bir saat onbeş dakika süren tek celseli bir muhakeme sonunda Ömer Muhtar'ın idamma karar verirler.

İtalyan hakim:

«İtalya sıkıyönetim mahkemesi idamına karar verdi» diye Ömer Muhtar'a hitap edince, büyük mücahid, yargıcın suratına şu tarihi cevabı yapıştırır:

«Hüküm ve karar yalnız Allah'ındır. Sizin bu sahte ve uydurma hükmünüzün hiçbir geçerliliği yoktur... İnna

lillah ve inne ileyhi râciûn. (Biz Allah'ın (kullarıy)ız ve (sonunda) ona dönücüleriz.)»

Büyük bir halk topluluğu önünde kurulan idam sehpasına korkusuzca ve gayet sakin olarak çıkan Ömer Muhtar, son defa Kur'an-ı Kerim'den ayetler okuyarak sehpaya doğru ilerler. Bu sırada etraftakiler onun fecr suresinin sonundan «**Ey huzura eren nefis! Razı edici ve razı edilmiş olarak rabbine dön**» ayetini okuduğunu duymuşlardı.

15 Eylül 1931... Bir büyük İslam mücahidi daha İslam düşmanları batılı emperyalist haçlılar tarafından idam edilir...

Allah rahmet eylesin.

BEYAN YAYINLARI

«SEÇKİN KİTAPLAR» SERİSİ

1 — **Kur'an'a Göre Dört Terim**/Mevdudi/300 TL.
«Küçük Kitaplar» Serisi
2 — **Esaretin Karanlığından İslâm'ın Aydınlığına**/
Ahmed Bin Bella/200 TL.
3 — **Din Nedir**/Salih Gürdal/200 TL.
4 — **İslâmiyetin Doğuşu**/Harun Akyazı/200 TL.
5 — **Kültürümüzün Kimliği**/İhsan Işık/200 TL.
6 — **Ekonomik Adaletin Temelleri**/
Dr. Muhammed Nuveyhi/200 TL.
7 — **Çağımızın Bâtıl İnançları**/Yüksel Kanar/
200 TL.
8 — **Tevhid ve Şirk**/Salih Gürdal/200 TL.
9 — **Yaratılış ve Evrim Teorileri**/
H. Mustafa Genç/250 TL.
10 — **İslâm'ın İlk Döneminde Siyasal Katılma**/
Davut Dursun/200 TL.
11 — **Sömürgeciliğin Çağdaş Boyutları**/
İhsan Işık/200 TL.
12 — **Çağımızda Kadın Sorunu**
Mustafa Yağmurlu/200 TL.
13 — **Kur'anda Zulüm Kavramı**/
Ahmet Şişman/200 TL.
14 — **Çağdaş Dünya Dinleri**/Prof. Abdülkadir
Şeybe/250 TL.
15 — **Kur'an ve Sünnet Üzerine**/Ali Bulaç/200 TL.

16 — **Yusuf'un Teslim Oluşu**/Cat Stevens (Yusuf İslâm)/200 TL.

17 — **İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence**/ Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma/300 TL.

18 — **İslâmı Seçenler**/Enver Durmuş/250 TL.

19 — **Bilimin İslâmi Temelleri**/Dr. Muhammed Sıddıki/200 TL.

21 — **Köklerimiz**/Malcom X/250 TL.

22 — **Bilimsellik Üzerine**/İlhan Kutluer/200 TL.

23 — **Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri**/ Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma/200 TL.

24 — **Batılılaşma Üzerine**/Alaeddin Özdenören/200 TL.

25 — **Hz. Hüseyin**/Bir Uyarı - Bir Sembol/200 TL.

26 — **İslâm ve Irk Sorunu**/Prof. Abdülkadir Kâmil/250 TL.

27 — **İslâm ve Tarih**/Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma/200 TL.

28 — **Cümleler**/Hüseyin K. Ece/200 TL.

29 — **Müstehcenlik Sorunu**/Mehmet Eminoğlu/250 TL.

30 — **İslâm-Temel İlkeler**/Ali Ünal/250 TL.

31 — **İslâmiyet ve Hıristiyanlık** (Türkçe-İngilizce-Fransızca)/250 TL.

32 — **Hz. Peygamber Devrinde Yahudi Meselesi**/ Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma/200 TL.

33 — **İbadet**/Yüksel Kanar/200 TL.

34 — **İnsan ve İslâm**/Alaeddin Özdenören/200 TL.

35 — **Almanya'da İslâmı Seçenler**/200 TL.

42 — **İnsan'ın Serüveni**/Zübeyir Yetik/250 TL.

44 — **Sömürü Sistemleri ve İslâm**/Serap Yayuz/ 250 TL.

«BİYOGRAFİ SERİSİ»

1 — **Hz. Muhammed/Mehmet Cemal/250 TL.**
2 — **Hz. Ebubekir/Üstün Nezih/200 TL.**
3 — **Mus'ab b. Umeyr/Muharrem Ergül/200 TL.**
4 — **Hz. Ömer/Dr.** Ahmet **Ağırakça**/250 TL.
5 — **Ammar b. Yasir/Muharrem** Ergül/250 **TL.**
6 — **Hz. Osman/Dr.** Ahmet **Ağırakça**/200 TL.
7 — **Hz. Ali/**Mustafa **Yağmurlu**/250 TL.
8 — **Hz. Fâtıma/Cihan Aktaş/200 TL.**
9 — **Ebussuud Efendi/Necati Gültepe/200 TL.**
10 — **Ebu Hanife/Mehmed Cemal/250 TL.**
11 — **Buhari/**Hüseyin K. **Ece/250 TL.**
12 — **Muhammed İkbal/**Ramazan **Tunç/200** TL.
13 — **İmam Şafii/Hasan** Ali Kasır/**200 TL.**
14 — **Hz. Hamza/Şakir** Kurtulmuş/**200 TL.**
15 — **Yunus Emre/Mustafa** Özçelik/**220 TL.**
16 — **Ahmed b. Hanbel/Memhet Metiner/250 TL.**
17 — **Farabi/Miraç Serhendli/250 TL.**
18 — **Selman-ı Farisi/Muharrem Ergül/250 TL.**
19 — **Ömer Muhtar/Dr. Ahmed Ağırakça/300 TL.**
20 — **İmam Malik/Sait Şimşek/**

Şedat Yenigün Roman Yarışması 2. si

Alevler ve Güller/A. Vahap Akbaş/**500 TL.**
Savaş Ritimleri/Cahit Zarifoğlu/**500 TL.**

"Ömer Muhtar, yetmiş küsür yaşına rağmen, halkının özgürlüğü için, yıllarca en modern silahlarla donatılmış, mekanize birlikler, uçaklar ve topçu bataryalarıyla takviye edilmiş, işgalci İtalyan kuvvetlerine karşı, halkının umutsuz direnişine bayrak oldu. Tamamen esir kampına çevrilen ülkesinde, piyade tüfekleri ve attan başka silahları bulunmayan yarı tok mücahidlerinin başında, kendilerinden en az on kat daha kalabalık düşmana karşı son kurşununa kadar destani bir mücadele verdi.

BEYAN YAYINLARI